

Mogelijkheden voor ombuigingen, stabilisatie en intensiveringen

Rapport van de Werkgroep Gerritse

Februari 2009

Samenvatting

In dit rapport is –vanuit een technische invalshoek- in kaart gebracht wat mogelijke beleidsreacties zijn op de turbulente macro-economische ontwikkeling van de laatste maanden. De verschillende beleidsrichtingen worden in samenhang geschetst. Daarbij is het vertrekpunt steeds de invloed van verschillende beleidsreacties op het EMU-saldo. In onderstaande tabel is, ter illustratie, een globaal overzicht gegeven van de mogelijke beleidsrichtingen. De tabel heeft betrekking op het jaar 2010.

Tabel 0: Overzicht mogelijke beleidsrichtingen voorjaarsbesluitvorming

	Bedrag in mrd (+ is verbetering EMU-saldo)	EMU-saldo 2010 (in % BBP)
1. Vertrekpunt (inschatting)		- 4%
2a. Handhaven signaalwaarde en kaders	+ 12	-2%
- bezuinigen en lastenverzwaren	+20	
- uitverdieneffecten (circa 40%)	-8	
2b. Handhaven 3% en kaders	+ 6	- 3%
- bezuinigen en lastenverzwaren	+10	
- uitverdieneffecten (circa 40%)	-4	
3. Handhaven kaders	+ 3	- 3½%
- handhaven totale uitgavenkader (bezuinigen)	+4	
- handhaven lastenkader (lastenverzwaren)	+½	
- uitverdieneffecten (circa 40%)	-1½	
4. Vergroting werking automatische stabilisatoren	-½	- 4%
- handhaven kaders (zie regel 3)	+4½	
- Werkloosheidsuitgaven mee-ademen met conjunctuur	-3½	
- Niet verhogen lasten 2010	- 1½	
5. Structureel verbeteren houdbaarheid (X% BBP)	(+PM)	
6. Additionele investeringen/lastenverlichting	PM	PM

De verslechterde economische situatie heeft gevolgen voor de overheidsfinanciën. Door de lagere belastinginkomsten en de stijging van (met name) de werkloosheidsuitgaven, daalt het EMU-saldo snel. Op dit moment is de inschatting dat het EMU-saldo in 2010 uitkomt op circa -4% van het BBP. Dit is weergegeven in regel 1 van de tabel. Het is niet ondenkbaar dat dit saldo negatiever uitkomt.

De kredietcrisis werkt mogelijk ook door op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Het is moeilijk precies te bepalen hoe groot dit effect zal zijn, mede omdat het op dit moment niet duidelijk is welke effecten in de economie structureel van aard zijn en welke conjunctureel. Wel is het nu al duidelijk dat, als gevolg van het tekort op de begroting, de oplopende EMU-schuld een negatief effect heeft op de houdbaarheid op de lange termijn.

Om terug te keren naar de signaalwaarde van -2% van het BBP in 2010, moeten forse bezuinigingen en lastenverzwaringen worden doorgevoerd. Regel 2a in de tabel geeft aan dat, indien wordt vastgehouden aan de regels uit het Coalitieakkoord, voor een bedrag van netto 12 mrd moet worden omgebogen c.q. de lasten moeten worden verzwared. Aangezien dergelijke

maatregelen ook gepaard gaan met zogenoemde 'uitverdieneffecten', moet rekening worden gehouden met 'bruto' ombuigingen/lastenverzwaringen van circa 20 mrd. De uitverdieneffecten worden veroorzaakt door het effect van bezuinigingen/lastenverzwaringen op de economie. Regel 2b brengt in kaart wat de opgave is om een (tijdelijke) overschrijding van een tekort van 3% van het BBP uit het Stabiliteits- en Groeipact te voorkomen. In beide gevallen komt de economische groei lager uit, en de werkloosheid hoger.

Indien de totale budgettaire kaders uit het Coalitieakkoord worden gehandhaafd maar de signaalwaarde wordt losgelaten, dan zijn in 2010 bezuinigingen noodzakelijk van circa 4 mrd. De lasten moeten dan bovendien in 2010 met ½ mrd worden verzwwaard. Dit is weergegeven in regel 3 van de tabel. Indien deze maatregelen worden genomen, dan komt het EMU-saldo in 2010, rekening houdend met uitverdieneffecten, naar verwachting uit op -3½% van het BBP.

De regels 2 en 3 passen in een benadering waarbinnen de soliditeit van de overheidsfinanciën onverkort wordt geborgd. In deze benadering is de overheid genoodzaakt om pro-cyclisch beleid te voeren.

Bij de problematiek kan een onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds de macro-economische problematiek (stijging werkloosheidsuitgaven en daling van de inkomsten) en de reguliere uitvoeringstegenvallers anderzijds. Voor de macro-economische problematiek is relevant dat nadere maatregelen (aan zowel de uitgaven- als de lastenkant) de werking van de automatische stabilisatoren begrenzen (en dus de economie verder afremmen).

Om de pro-cyclische uitwerking van ombuigingen en lastenverzwaringen te beperken, kan worden besloten de automatische stabilisatie van de begroting te versterken. Dit kan bijvoorbeeld door de werkloosheidsuitgaven en eventueel de ruilvoet te laten 'mee-ademen' met de conjunctuur én de lasten in 2010 niet te verhogen. Weliswaar impliceert dit een verdere verslechtering van het EMU-saldo, maar aangezien de economie met meer dan ½% BBP krimpt past dit binnen het Stabiliteits- en Groeipact. Voordeel van deze benadering is dat de automatische stabilisatie bij een opgaande economie weer tot een verbetering van de overheidsfinanciën leidt. Wel impliceert deze benadering dat het niet verhogen van de lasten een tijdelijk karakter heeft. Dit is weergegeven in regel 4 van de tabel. Het risico van structureel hogere werkloosheid en bijstandsuitgaven (hysterese) vraagt hierbij wel de aandacht.

Ten aanzien van de houdbaarheid (regel 5) zijn verschillende benaderingen mogelijk. Enerzijds kan worden gekozen voor benadering dat de houdbaarheidsverslechtering die optreedt als gevolg van de economische crisis zou moeten worden geredresseerd. Anderzijds kan een eventueel houdbaarheidspakket worden beschouwd als de meest aangewezen manier om ruimte te scheppen voor stimulerend en/of accomoderend beleid. In alle gevallen is het nodig om zekerheid te beiden over de langetermijnontwikkeling van de overheidsfinanciën.

Indien het wenselijk wordt geacht om op korte termijn een impuls te geven aan de economie, dan kan dit door tijdelijk extra uitgaven en/of lastenverlichtingen. Dit is weergegeven in regel 6 van de

tabel. De werkgroep beveelt aan om ook te kijken naar de mogelijkheden voor stimulering via niet-financiële zaken, bijvoorbeeld via het terugdringen van regels of het versnellen van procedures. Wel is het relevant om goed stil te staan bij het effect van stimuleringsmaatregelen op de korte termijn (is het effectief?), de economische structuur, de duurzame economische ontwikkeling en de overheidsfinanciën. Risico van deze benadering is dat tijdelijke maatregelen een structureel karakter krijgen en de overheidsfinanciën permanent belasten. Extra uitgaven en/of lastenverlichting zonder perspectief op herstel van de overheidsfinanciën op (middel)langetermijn kunnen het vertrouwen ondermijnen en daarmee de binnenlandse bestedingen verder onder druk zetten. Indien het kabinet kiest voor een stimuleringspakket, dan zullen de maatregelen gedurende de voorjaarsbesluitvorming nader moeten worden getoetst. De werkgroep ziet hier het gevaar van de verleiding om onder druk maatregelen te nemen die normaliter niet door de toetsing heen zouden komen¹.

Een combinatie van benaderingen is mogelijk: versterking van de automatische stabilisatoren en een stimuleringspakket voor de korte termijn in combinatie met een houdbaarheidspakket voor de lange termijn. De werkgroep beveelt aan om voor de middellange termijn ook in het kader van de eisen die het Stabiliteits- en Groeipact stelt hoge prioriteit te geven aan herstel van het EMU-saldo. In lijn met de oproep van de Europese Raad wordt de economie in dit geval ondersteund/niet afgeremd ten koste van het EMU-saldo op de korte termijn, maar worden structurele hervormingen doorgevoerd. Indien de stimulering gebeurt door tijdelijke maatregelen, dan wordt tegelijkertijd de soliditeit van de overheidsfinanciën vergroot.

Bovenstaande varianten hebben elk hun uitwerking op de begrotingsregels. Zo impliceert het vasthouden aan de signaalwaarde een vorm van saldosturing (tot het moment waarop het tekort weer onder signaalwaarde uitkomt). Saldosturing biedt een helder richtsnoer, maar gaat, door grotere onzekerheid in de ramingen, met grotere bestuurlijke onrust gepaard. Het recente verleden heeft geleerd dat –met name- de raming van de ontvangsten (gas en belastingen en premies) en het saldo van gemeenten en provincies (OPL) zeer volatiel zijn. De tweede en derde variant (regels 3 en 4 in de tabel) gaan daarentegen uit van kadersturing, waarbij in de derde variant (regel 4) het uitgaven- en inkomstenkader worden herijkt. Ook indien gekozen wordt aanvullende stimuleringsmaatregelen vindt de werkgroep het verstandig de nieuw gekozen niveaus van uitgaven en lasten neer te laten slaan in aangepaste budgettaire kaders.

Gegeven de grote onzekerheid over de economische ontwikkelingen, het belang van het handhaven van de budgettaire soliditeit en het belang van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op de lange termijn, beveelt de werkgroep aan om afspraken te maken over de gewenste middellange termijnoriëntatie van de overheidsfinanciën. De verplichtingen uit hoofde van het Stabiliteits- en Groeipact vormen daarbij een randvoorwaarde.

- 0 -

---

¹ Momenteel wordt ook in beeld gebracht in hoeverre medeoverheden een bijdrage aan het economisch herstel zouden kunnen leveren door geplande uitgaven naar voren te halen.

1. Inleiding

De huidige economische situatie plaatst het kabinet voor verschillende uitdagingen. In de afgelopen maanden heeft het kabinet ingegrepen in de werking van de financiële markten, bijvoorbeeld via kapitaalinjecties en het verlenen van garanties. Door deze interventies is de overheidsschuld sterk opgelopen. Het herstellen van het vertrouwen in de financiële instellingen is en blijft topprioriteit. Het oplossen van de problemen in het financiële stelsel is een voorwaarde voor economisch herstel.

De macro-economische ontwikkelingen worden nu ook zichtbaar in de overheidsfinanciën. Door een stijging van de conjunctuurgerelateerde uitgaven (m.n. werkloosheidsuitgaven) en een daling van de belastinginkomsten, verslechtert het EMU-saldo snel. Sinds het verschijnen van het decemberreport van het CPB zijn de vooruitzichten verslechterd. Zonder nader beleid verslechtert het EMU-saldo naar de huidige inzichten naar -2,5% van het BBP in 2009 en -4% van het BBP in 2010.

De begrotingsregels stellen dat bij een eventuele overschrijding van de signaalwaarde van het EMU-saldo van -2% van het BBP, maatregelen moeten worden genomen om een verdere verslechtering van de overheidsfinanciën te voorkomen². Bij de huidige vooruitzichten overschrijdt het tekort die signaalwaarde al in 2009 en wordt voor 2010 de grens van -3% uit het Stabiliteits- en Groeipact wordt overschreden.

Tegelijk is er sprake van een roep richting de overheid om actieve(re) stimuleringspolitiek te voeren, gegeven de wereldwijde vraaguitval. Met de werking van de automatische stabilisatoren wordt de economie in 2009 overigens al ondersteund voor een bedrag van circa 20 mrd. De regeringsleiders zijn tijdens de Europese Raad een herstelplan voor de economie overeengekomen. In dit Europees herstelplan wordt gesproken dat de EU een "inspanning" van rond de 1,5% Europees BBP pleegt (waarvan 1,2% door de lidstaten en 0,3% op EU niveau). De maatregelen op lidstaat niveau moeten snel effect sorteren, van beperkte duur en gericht zijn (timely-temporary-targeted). De maatregelen zouden ook gepaard moeten gaan met structurele hervormingen in het kader van de Lissabonstrategie. Als tot tijdelijke extra uitgaven zou worden besloten dan is uit een oogpunt van houdbaarheid op de lange termijn relevant in hoeverre het technisch mogelijk is om structuurversterkende maatregelen te treffen die zijn gericht op versterking van duurzame economische ontwikkeling en maatregelen ter verbetering van de lange termijn overheidsfinanciën.

Dit rapport is het product van de werkgroep Gerritse. In bijlage 1 is de taakopdracht en de samenstelling van de werkgroep weergegeven. Het rapport schetst, technisch, de bouwstenen voor mogelijke beleidsreacties. In dit rapport wordt achtereenvolgens ingegaan op de vertreksituatie (paragraaf 2), de mogelijke beleidsreacties op hoofdlijnen (paragraaf 3), criteria waaraan beleidsreacties idealiter moeten voldoen (paragraaf 4), opties voor korte termijn bezuinigingen en lastenverzwaringen (paragraaf 5), opties voor het verbeteren van de automatische stabilisatie van de overheidsuitgaven in de economie (paragraaf 6), opties voor het verbeteren van de

---

² De consequenties van de interventies in de financiële sector en het effect van het stimuleringspakket van het kabinet uit november 2008, zijn niet relevant voor de signaalwaarde.

houdbaarheid van de overheidsfinanciën op de langere termijn (paragraaf 7) en ten slotte mogelijkheden voor stimuleringsopties voor de economie (paragraaf 8).

2. Vertrekpunt

Budgettaire problematiek richting het voorjaar

Macro-economische ontwikkeling

De economische situatie is de afgelopen maanden in een snel tempo verslechterd. De meest recente inzichten geven aan dat de Nederlandse economie in 2009 krimpt. Sinds het verschijnen van het decemberreport van het CPB zijn er berichten verschenen over een verdere verslechtering van de wereldeconomie. De Nederlandse economie, die in grote mate afhankelijk is van de export, wordt hierdoor meer en meer geraakt. Dit betekent dat terdege rekening moet worden gehouden met een verdere verslechtering van het economische beeld. Op 17 februari komt het CPB met nieuwe berekeningen in het cCEP.

Budgettaire ontwikkeling

Op basis van het decemberreport van het CPB was duidelijk dat in de begroting -zowel aan de uitgaven- als aan de lastenkant- een probleem ontstaat. In tabel 1 is een inschatting gegeven van de budgettaire problematiek in 2009 en 2010. Voor de uitgavenkant van de begroting leidt de verslechterde economische situatie tot een stijging van de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen (WW en bijstand). Daar staan meevallers in de ruilvoet tegenover (ontwikkeling van lonen en prijzen vallen mee). De resulterende totale uitgavenproblematiek is scheef verdeeld over de verschillende budgettaire dekkaders. Door nominale ontwikkelingen (lonen en prijzen) ontstaat onder het Budgettair Kader Zorg (BKZ) ruimte (hierbij is overigens geen rekening gehouden met eventuele uitvoeringstegenvallers). Door de hogere werkloosheidsuitgaven wordt echter het budgettaire kader Sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt (SZA) fors overschreden.

Wat betreft de inkomstenkant is bij Miljoenennota 2009 voorzien dat de lasten in 2010 met 1½ mrd stijgen. Deze lastenverzwaring is noodzakelijk om de vastgelegde lastenontwikkeling over de kabinetsperiode te kunnen realiseren. Naar huidige inzichten stijgen de lasten in 2010 met 1 mrd door de stijging van de zorgpremies. Dit betekent dat additioneel –beleidsmatig- nog een lastenverzwaring van een ½ mrd moet worden doorgevoerd om het inkomstenkader over de kabinetsperiode te kunnen handhaven. Deze laatste opgave is in tabel 1 opgenomen.

Reguliere uitvoeringstegenvallers

De ervaring leert dat, naast de macro-economische tegenvallers, ieder jaar op de departementale begrotingen budgettaire mee- en tegenvallers naar boven komen. Een eerste inschatting is dat rekening moet worden gehouden met tegenvallers van circa 1 mrd in 2009 en 2010.

Totale problematiek

De totale problematiek aan de uitgavenkant zou daarmee uitkomen op circa 3 mld in 2009 en 4 mld in 2010 en een extra lastenverzwaring van ½ mld voor 2010 (zie tabel 1).

Tabel 1: Indicatie totale problematiek (x € mld)

	2009	2010
Kadertoetsing MN 2009	0	0
Indicatie macro-economische tegenvallers sinds MN 2009	2	3
Reguliere uitvoeringstegenvallers (zonder maatregelen, grove inschatting)	1	1
Indicatie totale uitgavenproblematiek voorjaar	3	4
Lasten december (+ = lasten verzwaren)	0	½

EMU saldo, stabiliteits- en groeipact en beleidsreactie EU

Het EMU-saldo verslechtert zoals gezegd fors. Deze verslechtering wordt met name veroorzaakt door dalende premie- en belastinginkomsten en tegenvallers bij de aardgasbaten. De verslechtering van het saldo is volgens de begrotingsregels toegestaan en past binnen het beleid van het laten werken van de automatische stabilisatoren. Ter illustratie, de Nederlandse economie wordt –zonder ingrijpen- voor 2009 voor ruim 20 mrd automatisch gestabiliseerd. Deze automatische stabilisatie is echter in de begrotingsregels begrensd door de signaalwaarde (zie voor verdere uitleg paragraaf 6).

In de basisvariant van het decemberreport van het CPB kwam het EMU-saldo uit op -1,2% (voor 2009) en -2,4% (voor 2010)³. Zoals gezegd moeten wij nu rekening houden met een verdere verslechtering van het EMU-saldo. Tabel 2 geeft een inschatting van het EMU-saldo in 2009 en 2010. In alle varianten lijkt voor 2009 en 2010 de signaalwaarde van -2% te worden overschreden. Voor 2010 geldt bovendien dat ook de -3% grens van het Stabiliteits- en Groeipact (SGP) wordt overschreden.

Tabel 2: Indicatie EMU-saldo (in percentage BBP)

	2009	2010
Decemberraming CPB basis	-1,2%	-2,4%
Uitkomst door verdere verslechtering economie (groeve inschatting minfin)	-2 ½ %	-4 %
Sluitende kaders bij verdere verslechtering economie (zowel uitgaven als lasten)	-2 %	-3½ %

Deze situatie geldt niet alleen voor Nederland. Naar verwachting zullen 12 EU lidstaten (waarvan 7 eurolanden) de 3% referentiewaarde overschrijden in 2009 en 16 lidstaten (waarvan 11 eurolanden) in 2010, waaronder ook grote economieën als Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. In onderstaande tabel zijn de EMU-saldi voor 2009 en 2010 voor verschillende landen weergegeven volgens de januariraming van de Europese Commissie. Naar alle waarschijnlijkheid is, evenals voor Nederland het geval is, het beeld voor de andere landen ondertussen verslechterd.

³ Dit is nog ongerekend een mogelijke verslechtering van de overheidsfinanciën van de medeoverheden als gevolg van tegenvallende inkomsten.

Tabel 3: Overzicht EMU-saldi EU-landen

Europese Commissie	2009	2010
Interim Forecast jan-09	EMU saldo	EMU saldo (ongewijzigd beleid)
Duitsland	-2,9	-4,2
Ierland	-11,0	-13,0
Griekenland	-3,7	-4,2
Spanje	-6,2	-5,7
Frankrijk	-5,4	-5,0
Italië	-3,8	-3,7
Verenigd Koninkrijk	-8,8	-9,6
Eurozone	-4,0	-4,4
EU 27	-4,4	-4,8

Bron: Europese Commissie, Interim forecast januari 2009

Landen die de referentiewaarde overschrijden zullen in een buitensporigtekortprocedure terecht komen (tenzij het tekort klein, tijdelijk en exceptioneel is). Normaal gesproken krijgen landen 1 jaar de tijd om hun buitensporig tekort te corrigeren. In het geval van speciale omstandigheden kan "als een regel" een extra jaar worden gegeven. Veel lidstaten zullen zich in deze tijden kunnen beroepen op speciale omstandigheden. Tot nu toe heeft de Europese Commissie laten blijken een extra hersteltermijn te overwegen voor Ierland, dat wordt geconfronteerd met een dramatische verslechtering van de overheidsfinanciën.

Houdbaarheid van de overheidsfinanciën op de lange termijn

De kredietcrisis werkt mogelijk ook door op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Het is moeilijk precies te bepalen hoe groot dit effect zal zijn, mede omdat het op dit moment niet duidelijk is welke effecten in de economie structureel van aard zijn en welke incidenteel. Wel is het nu al duidelijk dat de oplopende EMU-schuld een negatief effect heeft op de houdbaarheid. Deze paragraaf schetst de verschillende kanalen waarop de kredietcrisis de overheidsfinanciën op de lange termijn kan beïnvloeden, zonder daarbij een totaaloverzicht te geven van het houdbaarheidseffect. Dit is op dit moment niet goed te bepalen vanwege de vele onzekerheden.

De houdbaarheid van de overheidsfinanciën is gekoppeld aan de netto vermogenspositie van de overheid. Als het EMU saldo verslechtert, bijvoorbeeld via lagere belastinginkomsten en hogere uitgaven, loopt de EMU-schuld op. De netto vermogenspositie verslechtert en daarmee ook de houdbaarheid. Voor de houdbaarheid is het relevant in hoeverre deze verslechtering structureel is. Een structurele verslechtering van het EMU saldo heeft een groter effect op de houdbaarheid dan een incidentele verslechtering. Dit onderscheid valt op voorhand echter lastig te duiden.

Op basis van de huidige verwachtingen, leidt de verslechtering van het EMU-saldo voor 2009 en 2010 ten opzichte van de MLT-raming tot een additionele schuld en een verlaging van het netto vermogen van de overheid van minstens € 50 miljard, ofwel 8,5% van het BBP. De ervaring met financiële crises in het verleden heeft geleerd dat het lang kan duren vooraleer de overheidsfinanciën weer op orde zijn. In het geval het vanuit de slechte uitgangssituatie in 2010

nog 5 jaar zou duren om weer op een overschot van 1% BBP te komen, belooft de extra opgebouwde staatsschuld 20 a 30% BBP. Een 10% BBP lager netto vermogen vergroot de houdbaarheidsopgave van 0,13% BBP. Dit betekent dat in totaal met een verslechtering van de houdbaarheidsopgave van 0,25 a 0,40% rekening moet worden gehouden. Dit beklemtoont vanuit de houdbaarheid de noodzaak om snel met het herstel van de conjunctuur ook naar herstel van het EMU-saldo te komen.

Daarnaast is er een aantal kanalen waardoor de crisis kan leiden tot verslechtering van de houdbaarheid die minder goed te kwantificeren zijn. Indien bijvoorbeeld besloten wordt tot een extra stimuleringspakket (hogere uitgaven of lagere lasten) ter bestrijding van de crisis, heeft dit mogelijk ook effect op de houdbaarheid. Als de maatregelen tijdelijk zijn, belasten ze alleen het feitelijke saldo in de desbetreffende jaren. De doorwerking op de houdbaarheid via de hogere EMU-schuld is dan beperkt.

De stijging van de EMU-schuld door de financiële transacties van de afgelopen periode, hoeft de netto vermogenspositie niet te verslechteren, er staan immers bezittingen tegenover. Het effect van deze transacties op de houdbaarheid is op dit moment dan ook niet in te schatten. De financiële garanties die de overheid heeft afgegeven hebben in principe geen effect op de houdbaarheid. Alleen indien de overheid daadwerkelijk tot uitbetaling moet overgaan, heeft dit effect op de houdbaarheid. Wel vergroten de garanties de risico's voor de overheid.

De crisis heeft via een daling van de beurskoersen een aanzienlijk effect gehad op de vermogenspositie van pensioenfondsen en huishoudens. Indien geen herstel optreedt, leidt dit mogelijk tot dalende belastinginkomsten, nu en in de toekomst (hetgeen gedeeltelijk al in het huidige EMU saldo verwerkt kan zitten). Pensioenfondsen zullen gedwongen zijn hun premies te verhogen en / of uitkeringen te verlagen, hetgeen leidt tot een derving in de inkomstenbelasting. Daarnaast kunnen hogere premies en lagere uitkeringen een drukkend effect hebben op de bestedingen hetgeen de BTW inkomsten drukt.

Lagere vermogens van gezinnen leiden zowel via lagere inkomsten uit vermogens als lagere bestedingen tot een daling van de inkomsten. Voor de bepaling van de omvang van het effect op houdbaarheid is het noodzakelijk veronderstellingen te maken ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van de vermogenspositie. Indien deze zich herstelt, zal het effect op de houdbaarheid beperkter zijn dan wanneer de vermogenspositie structureel verslechtert.

Tot slot kan de crisis het cijfer voor de financiële houdbaarheid verslechteren middels een meer technische factor welke het 'BBP noemereffect' wordt genoemd. Een lager BBP leidt bij gelijkblijvende reële uitgaven tot een hogere uitgavenquote (uitgaven gedeeld door het BBP). Omdat de reële uitgaven gedurende de kabinetsperiode ingekaderd zijn (en deze dus door blijven groeien met de eerder verwachte groei van het BBP) verslechtert dit de uitgangspositie van de overheidsfinanciën. Concreet leidt een lagere BBP groei van 1% bij een uitgavenquote van 40% tot een tot een verhoging van de uitgavenquote van 0,4%. Omdat in de houdbaarheidssommen in principe verondersteld wordt dat de uitgavenquote na een kabinetsperiode niet meer wijzigt, leidt dit tot een grotere houdbaarheidsopgave. Tegelijkertijd geldt dat wanneer gedurende bijvoorbeeld

de volgende kabinetsperiode de groei eenmalig hoger uitkomt dan eerder gedacht dit effect weer wordt gemitigeerd.

3. Beleidsrichtingen

Gegeven de huidige situatie komt de vraag naar voren hoe om te gaan met bovenstaande problematiek, gecombineerd met de roep om meer stimulering van de economie. Hiervoor zijn viif beleidsrichtingen aan te reiken met voors- en tegens die verderop in het rapport worden uitgediept.

- Beleidsrichting 1 is het onverkort vasthouden aan de begrotingsregels. Hierbij geldt dat er sprake is van omvangrijke automatische stabilisatie van de overheid op de economie via de belastinginkomsten (het EMU-saldo verslechtert 'automatisch'). De uitgavenkaders en de voorgenomen lastenverzwaringen worden echter gehandhaafd. In dit geval moet de in paragraaf 2 geschetste problematiek volledig worden opgelost. Dit betekent dat de kaders worden gehandhaafd via bezuinigingen aan de uitgavenkant (voor 3 mrd in 2009 en 4 mrd in 2010) en lastenverzwaringen aan de inkomstenkant (voor 1 ½ mrd). Daarnaast zijn aanvullende maatregelen noodzakelijk om te voldoen aan de eis van de signaalwaarde van het EMU-saldo van -2% van het BBP. Dit betekent dat fors moet worden omgebogen c.q. de lasten moeten worden verzwaard om weer onder een saldo van -2% van het BBP te komen. Naar huidige inzichten gaat het dan om additionele maatregelen van netto 2% van het BBP. Dit betekent dat per saldo voor 12 mrd netto moet worden omgebogen c.q. de lasten moeten worden verzwaard. Aangezien dergelijke ombuigingen/lastenverzwaringen gepaard gaan met uitverdieneffecten, moet het totale pakket fors groter zijn (indien hiervoor wordt gecorrigeerd). In paragraaf 4 zijn opties opgenomen om de problematiek aan te vatten. Overigens past de motie Van Geel c.s. (Kamerstukken II 2008/09, 31 371, nr. 70) die pleit voor het naar voren halen van productieve uitgaven en naar achteren schuiven van de onproductieve uitgaven binnen deze beleidsrichting. Dat laat onverlet dat er moet worden bezuinigd en dat de lasten moeten worden verzwaard.
- Beleidsrichting 2 is het vasthouden aan de budgettaire kaders, maar niet aan de signaalwaarde. Een alternatief zou kunnen zijn om wel vast te houden aan de budgettaire kaders, maar af te zien van extra ombuigingen/lastenverzwaringen om onder de signaalwaarde te komen. Dit betekent dat de budgettaire problematiek aan de uitgavenkant (voor 3 mrd in 2009 en 4 mrd in 2010) moet worden opgelost en lastenverzwaringen aan de inkomstenkant (voor 1 ½ mrd) moet worden doorgevoerd. Het EMU-saldo verslechtert in deze varianten volgens huidige inzichten naar -2% van het BBP in 2009 en -3½ % van het BBP in 2010.
- Beleidsrichting 3 is de mogelijkheid om de automatische stabilisatie binnen de begrotingssystematiek verder uit te breiden. Dit betekent dat er binnen de begrotingssystematiek meer ruimte kan worden gegeven om de verslechterende economie op te vangen via de overheidsuitgaven of via lastenverlichting. Hier wordt verder op ingegaan in paragraaf 6.
- Beleidsrichting 4 handelt over de lange termijn houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Als wordt overwogen op de korte termijn meer ruimte te geven aan de verslechtering van de overheidsfinanciën, kunnen daar maatregelen tegenover worden gezet die de lange termijn

houdbaarheid van de overheidsfinanciën verbeteren. Hier wordt in paragraaf 7 verder op ingegaan.

- Beleidsrichting 5 ondersteunt de korte termijn ontwikkeling van de economie via (tijdelijk) hogere overheidsuitgaven en/of grotere lastenverlichting en is daarmee (in intentie) anti-cyclisch. Binnen deze variant past bijvoorbeeld de motie Slob c.s. (Kamerstukken II 2008/09, 31 371, nr. 72) die pleit voor het naar voren halen van overheidsuitgaven en daarmee een *tijdelijke* impuls geven aan de economie. In paragraaf 8 wordt een aantal opties weergegeven voor actieve stimuleringspolitiek. Stimulering zorgt op korte termijn voor een verdere verslechtering van het EMU-saldo.

4. Overwegingen en criteria bij beleidsreacties

Maatregelen die worden genomen om de overschrijding van de uitgavenkaders en het oplopende saldo terug te draaien, dan wel maatregelen op korte termijn om de economische activiteit te ondersteunen kunnen conform de taakopdracht worden beoordeeld op het korte termijn effect op de economie, op het effect op de economische structuur en op de duurzame economische ontwikkeling. Daarbij moeten ook de gevolgen voor de lange termijn overheidsfinanciën in acht worden genomen.

- I. **Korte termijn effectiviteit (inclusief uitvoerbaarheid):** ombuigingen of lastenverzwaringen hebben over het algemeen een negatief effect op de korte termijn economische activiteit omdat er een negatief bestedingseffect vanuit gaat. Het omgekeerde geldt voor intensiveringen. Daarbij geldt dat uitgavenverhogingen op de korte termijn in het algemeen effectiever voor de economische activiteit zijn dan veel vormen van lastenverlichtingen. De timing van anti-cyclische maatregelen is essentieel aangezien de maatregelen de vraaguitval op korte termijn moeten dempen. Tijdelijke maatregelen bevorderen groei (en mogelijk koopkracht) in het jaar dat ze ingevoerd worden, maar hebben een spiegelbeeldig effect in het jaar dat ze aflopen. De timing moet dus goed en flexibel zijn, zodat het uitfaseren van de maatregel een eventueel fragiel herstel niet in de knop breekt. Daarnaast moet het bestedingseffect neerslaan in de sector waar de grootste problemen ontstaan. Wil een maatregel op korte termijn effectief zijn is het noodzakelijk dat deze ook op korte termijn uitvoerbaar is o.a. voor bijvoorbeeld de belastingdienst, het betreffende departement en/of de betrokken mede-overheden. Het budgetteren van een stimuleringsmaatregel, waarbij geldt dat wie het eerst komt het eerst maalt (zoals in Duitsland bij slooppremies) of het tijdelijke koppelen aan de bestedingen, kan bijdragen aan het bestedingseffect .
- II. **Effect op economische structuur (doelmatigheid):** tijdelijke uitgavenverhogingen of lastenverlichtingen hebben in het algemeen een gering of zelfs geen enkel structureel effect op de economie. De vraag is echter of dat in de huidige situatie op gaat. Volgens ondermeer IMF en OESO is er momenteel een risico op een dusdanig diepe en langdurige val van de economie dat ook veel in de grond gezonde bedrijven kunnen omvallen. Daardoor kan een permanent verlies aan zowel fysiek kapitaal (die bedrijvigheid en concurrentiepositie is over 2 jaar niet zomaar weer terug te halen) als menselijk kapitaal (door langere periode van werkloosheid) optreden. Indien deze situatie zich zou voordoen, kan een tijdelijke stimulans wel een positief structureel effect hebben. Er is echter wel sprake van een fundamenteel informatieprobleem:

wanneer is het faillissement van een bedrijf of het verlies van kapitaal – normaal gesproken onmisbare onderdelen van een conjunctuurcyclus – ongewenst? Een structurele uitgavenverhoging heeft in het algemeen een beperkt positief effect op de economie. Dat komt doordat de maatregel meestal niet leidt tot een verhoging van het arbeidsaanbod of een structurele verlaging van de werkloosheid. Eénmalige extra investeringen in bijvoorbeeld infrastructuur en kennis kunnen een blijvende bijdrage leveren aan de welvaart, afhankelijk van het rendement van de investering. Lastenverzwaringen hebben over het algemeen een negatief effect op de economische structuur. De mate waarin is wel afhankelijk van de vormgeving: het belastingen van vermogens is bijvoorbeeld minder schadelijk voor arbeidsparticipatie dan het belastingen van arbeid of consumptie.

- III. **Effect op duurzame economische ontwikkeling:** een duurzame economische ontwikkeling is een doelstelling voor de middellange termijn waarbij bijvoorbeeld uitdagingen op het gebied van milieu maar ook waterveiligheid het hoofd geboden dienen te worden. Investerings in energiebesparing kunnen tijdelijke negatieve effect van de lage energieprijzen op energiebesparende investeringen compenseren en een al ingezette gedragsverandering verder ondersteunen. Tijdelijke maatregelen die leiden tot een tijdelijke ontlasting van het milieu verbeteren de duurzaamheid voor zover we dat opvatten als een voorraadgrootheid. Lastenverzwaringen gericht op het incorporeren van externe effecten in de prijs kunnen bijdragen aan versterking van duurzame economische ontwikkeling.
- IV. **Effect op houdbaarheid (tijdelijk versus permanent):** de economie via de begroting (uitgaven of lasten) stimuleren kost geld, wat de overheid moet lenen. Dat geld komt bovenop de middelen die de overheid nodig heeft in haar nu essentiële taak het financiële stelsel en de kredietverlening overeind te houden. Tijdelijke maatregelen hebben een beperkt negatief effect op de houdbaarheid, doordat de staatsschuld iets oploopt. Ter illustratie: een 10% BBP lagere netto-vermogenspositie van de overheid vergroot het houdbaarheidstekort met 0,13% BBP. Permanente intensiveringen verslechteren de houdbaarheid veelal 1 op 1 met de verslechtering van het EMU-saldo. Uitzonderingen zijn vergrijzingsgerelateerde uitgaven (zorg, aow) die de houdbaarheid meer verslechteren dan het initiële effect. Indien we overgaan tot maatregelen die op korte termijn een bijdrage leveren aan de economie, is het van belang dat de houdbaarheid wordt versterkt. Permanente lastenverlichting levert een positieve bijdrage aan de economische groei door het verminderen van de verstoringende werking van belastingheffing. De inverteffecten voor de overheid zijn echter veelal niet zodanig dat de investering terugverdiend wordt waardoor de houdbaarheid verslechtert. Permanente lastenverzwaring verbetert de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. De uitverteffecten voor de economie zijn over het algemeen niet zodanig dat de belastingopbrengsten verminderen.

In het vervolg van het rapport, bij de beoordeling van maatregelen gericht op bezuinigingen/lastenverzwaringen enerzijds (paragraaf 5) en investeringen/lastenverlichtingen anderzijds (paragraaf 8) zullen de bovenstaande criteria worden langsgelopen.

5. Opties voor korte termijn bezuinigingen en lastenverzwaringen

De werkgroep heeft een inventarisatie uitgevoerd van mogelijke maatregelen om op korte termijn te bezuinigen of om de lasten te verzwaren. In bijlage 2 is een uitgebreid overzicht opgenomen van

maatregelen die op korte termijn kunnen worden genomen om te bezuinigen of de lasten te verzwaren. Bij deze opties geldt in veel gevallen dat ze het behalen van (politieke) ambities bemoeilijken en onderhandeling/afstemming vergen met (veld)partijen of decentrale overheden hetgeen korte termijn invoering bemoeilijkt.

Er is vanzelfsprekend enige samenhang tussen de bezuinigingen en lastenverzwaringen die in dit verband in kaart zijn gebracht en de houdbaarheidsmaatregelen die in paragraaf 7 worden geschetst. De opties die in bijlage 2 zijn opgenomen betreffen 'grote knoppen'. Het gaat zowel om budgettaire of beleidsmatige instrumenten die direct kunnen worden gehanteerd als institutionele wijzigingen. In de inventarisatie van de bezuinigingen is bewust voorbij gegaan aan mogelijkheden die er verder nog zijn om 'reguliere' uitvoeringsproblematiek binnen departementale begrotingen op te lossen.

De omvang van de ombuigingsopgave is afhankelijk van de beleidsreactie die wordt gekozen. In het onderstaande overzicht is een aantal mogelijkheden aan uitgaven- en lastenkant gepresenteerd. Deze voorbeelden geven een beeld van het soort maatregelen waar aan gedacht zou kunnen worden. De maatregelen die hieronder staan hebben een opbrengst die groter is van 100 mln. en ingaan uiterlijk in 2010. Ombuigingen kunnen niet zonder meer worden opgeteld (sommige sluiten elkaar uit), maar ter illustratie; het onderstaande 'telt op' tot ca. 1 ½ mrd. in 2009 en ca. 5 ½ mrd. in 2010. Ook voor de lastenverzwaringen geldt dat een aantal voorbeelden is opgenomen die in 2010 tot 2,2 mld aan lastenverzwaring leidt.

**Tabel 4: Voorbeelden van maatregelen om ruimte te creëren
(uitgavenkant en lastenkant)**

Uitgavenkant	2009	2010
Verlaging gereserveerde middelen FES	100	100
Verlaging reële groei Infrastructuurfonds	50	103
OS naar 0,7% BBP	315	650
Afkomen budget ILG		180
Duurzame energie uit ODA-budget	50	100
Vermogensinkomensbijtelling (VIB) AWBZ		150
Hotelkosten ziekenhuizen (in rekening brengen van)		100
Verhogen eigen risico Zvw (van 155 naar 175 euro)		140
Huisartsconsulten onder eigen risico		200
Diverse pakketmaatregelen Zvw		500
Verlaging kinderbijslag		100
Versoberen ouderbijdragetabel		150
Maximale uitkeringspercentages AO-regelingen naar 70%		450
Ontkoppeling sociale uitkeringen per 1 juli 2009 (incl. AOW)	200	500
Veiligheid		300
Afkomen re-integratiemiddelen		300
<hr/>		
Lastenkant	2009	2010
Verhoging tarief eerste schijf met 0,3% of		500
verlagen algemene heffingskorting met € 50		600
Beperken landbouwvrijstelling		260

Verhoging benzine-, diesel- en LPG-accijns met 1 cent	142
Afschaffen levensloopregeling	255
Afschaffen verlaagd EB-tarief glastuinbouw	177
Verhogen drempel giften met 1% naar 4%	100
Vrijstelling Box 3 verlagen met € 3000	100
Verhoging alcohol- en tabakaccijns	115
Verhogen 1e schijf EB-tarief aardgas met 1 cent	135

6. Opties voor verbeteren van werking automatische stabilisatoren

Wat is automatische stabilisatie?

Beleidsrichting 3 stelt dat de werking van de automatische stabilisatoren kan worden uitgebreid. Dit betekent dat de overheid 'automatisch' een groter deel van de economische terugval opvangt. Dit is het uitgangspunt van het trendmatig begrotingsbeleid.

- Aan de inkomstenkant werken de automatische stabilisatoren volledig. Het inkomstenkader wordt aan het begin van de kabinetsperiode vastgesteld en vervolgens 'werkt' de economie daar doorheen. Dit betekent overigens wel dat het beleidsmatige pad van de lasten (per saldo lastenverlichting of –verzwaring binnen de kabinetsperiode) invloed kan hebben op het stimuleren c.q. afremmen van de economie.
- Aan de uitgavenkant gelden reële uitgavenkaders die aan het begin van de kabinetsperiode zijn vastgesteld. Doordat de reële groei van de uitgaven vastligt, is het totaal van de uitgaven ook relatief ongevoelig voor mee- of tegenvallers in de economische groei. Deze reële groei in de overheidsuitgaven heeft nu een dempend effect: de negatieve groei wordt deels gemitigeerd doordat de voorziene stijgingen in de zorguitgaven en overige overheidsuitgaven overeind blijven.

Dit betekent dat in deze systematiek het EMU-saldo geen sturingsvariabele is, maar een resultante. Het EMU-saldo ademt zo mee met de conjunctuur.

Toch is aan de uitgavenkant geen sprake van volledige stabilisatie van de begroting. Dat komt omdat een aantal uitgaven onder het uitgavenkader wel wordt beïnvloed door de conjunctuur maar niet de volle ruimte krijgen. Als het economisch tij tegenzit, stijgen over het algemeen uitgaven in verband met de werkloosheid (WW/ Bijstand). Een slechter economisch tij zorgt echter vaak ook voor meevallers: de loonontwikkeling pakt over het algemeen lager uit en ook de uitgaven die zijn gekoppeld aan het BNP, bijvoorbeeld die voor ontwikkelingssamenwerking (ODA), komen lager uit. Meevallers in deze conjunctuurgevoelige uitgaven leiden tot ruimte onder het uitgavenkader, tegenvallers tot overschrijdingen.

Daarnaast is er ook een limiet gesteld aan de werking van de automatische stabilisatie. Indien het EMU-saldo de signaalwaarde van -2% van het BBP overschrijdt, dienen maatregelen te worden genomen om verdere verslechtering van het EMU-saldo te voorkomen. Dit betekent concreet dat maatregelen moeten worden genomen, aan de lasten- of uitgavenkant, om de verslechtering te stoppen. Deze maatregelen remmen de economie verder af en pakken daarmee procyclisch uit.

Wat is het vertrekpunt?

In paragraaf 2 is duidelijk geworden dat maatregelen moeten worden genomen om de budgettaire kaders uit het Coalitieakkoord te handhaven. Indien het kabinet bovendien het lastenkader wil handhaven, dan moeten de lasten van 2009 op 2010 met 1½ mrd stijgen, waarvan 1 mld voor rekening komt van de endogeen stijgende zorgpremies en de bevroering van de algemene heffingskorting. Dit betekent dat de koopkrachtontwikkeling in 2010 mager zal zijn. Ook voor 2011 staat een lastenverzwaring in het beeld van bijna 1 mrd.

Voor de uitgavenkant is het verhaal iets complexer en technischer. Uit de analyse uit de 12^e Studiegroep Begrotingsruimte is naar voren gekomen dat de conjuncturele mee- en tegenvallers in de werkloosheidsuitkeringen enerzijds en de ruilvoet anderzijds elkaar in de tijd *grosso modo* opheffen. Dit gebeurt wel met een vertraging (werkloosheid reageert sneller dan lonen). In tabel 5 is de verwachte ontwikkeling van de conjunctuurgevoelige uitgaven voor 2009 en 2010 weergegeven⁴. Uit de tabel wordt duidelijk dat nu wordt verwacht dat de tegenvallers in de werkloosheidsuitgaven groter zijn dan de meevallers in de ruilvoet. Het is niet uitgesloten dat onderstaand beeld nog aanzienlijk moet worden aangepast als gevolg van de nieuwe inzichten over de economische ontwikkeling in 2009 en 2010 van het CPB.

Tabel 5: ontwikkeling conjunctuurgevoelige uitgaven in 2009 en 2010

Conjunctuurgevoelige uitgaven (- = meevaller miljard euro)	2009	2010
Ruilvoet*	- ½	-1½
Werkloosheidsuitgaven	1¼	3½
Totaal conjunctuurgevoelige uitgaven	1	2

* een deel van de ruilvoetmeevaller is belegd bij de MN2009; hierdoor komt het totaal conjunctuurgevoelige uitgaven niet overeen met de regel macro-economische tegenvallers uit tabel 1

De 'ruilvoet' uit tabel 5 is de afwijking van de totale prijs- en loonontwikkelingen ten opzichte van de budgettaire kaders uit het Coalitieakkoord. Ten tijde van de Miljoenennota 2009 werd nog rekening gehouden met een ruilvoetwinst in 2009 en 2010⁵. Deze ruilvoetwinst werd grotendeels veroorzaakt door een sterke stijging van de prijs van de Nationale Bestedingen (pNB), met name door de geraamde hoge olie- en grondstoffenprijzen. Deze pNB-indicator wordt in de begrotingssystematiek gebruikt voor het reëel maken van de uitgavenkaders (i.c. de uitgavenkaders worden ieder jaar aangepast aan de ontwikkeling van de prijzen). In het decemberreport van het CPB is deze ruilvoetwinst grotendeels weggefallen aangezien de olie- en grondstofprijzen (en dus ook de pNB) in de tussentijd sterk zijn gedaald. Voor 2010 geldt dat uit het decemberreport van het CPB is gebleken dat de loonontwikkeling in 2010 lager uitpakt dan waarmee was gerekend bij het opstellen van de budgettaire kaders voor de gehele kabinetsperiode. Dit zorgt ook voor een meevaller in de ruilvoet van ongeveer 1¼ mrd in 2010. De

⁴ Hierbij moet worden opgemerkt dat dit enkel de conjunctuurgevoelige uitgaven betreffen ivm de werkloosheid en de loon- en prijsgevoelige uitgaven en niet de uitgaven ten aanzien van onder meer ontwikkelingssamenwerking, toeslagen en het gemeente- en provinciefonds. Om discussies te vermijden over wat wel en niet conjunctuurgevoelig is, adviseert de werkgroep om alleen te kijken naar de werkloosheidsuitgaven en de ruilvoet.

⁵ Het kabinet heeft bij de besluitvorming over de MN2009 vanuit voorzichtigheidsoverwegingen rekening gehouden met de mogelijkheid dat de ruilvoetwinst in 2010 weer weg zou vallen. Daarom is voor 2010 slechts een deel van deze ruilvoetwinst uit 2009 ingeboekt.

werkloosheidsuitgaven (WW en bijstand) lopen sinds de Miljoenennota 2009 sterk op. Aangezien de werkloosheid met enige vertraging reageert op de economische ontwikkeling, wordt dit vooral zichtbaar in 2010.

Beleidsmatige reactie: verruiming werking automatische stabilisatie

In beleidsrichting 3 is aangegeven dat de werking van de automatische stabilisatoren kan worden verruimd. Hierbij zijn drie opties:

1. Onderscheid tussen budgettaire deekaders opheffen;
2. Werkloosheidsuitgaven én ruilvoet buiten de kaders plaatsen;
3. De werkloosheidsuitgaven buiten de kaders plaatsen;

Ad.1. Onderscheid tussen budgettaire deekaders opheffen

Aangezien de totale uitgavenproblematiek scheef verdeeld is over de verschillende budgettaire deekaders, kan er voor worden gekozen om alleen te sturen op het totaalkader. Dit betekent bijvoorbeeld dat de overschrijdingen door de werkloosheidsuitgaven in het budgettaire kader Sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt kunnen worden gecompenseerd door een onderschrijding van het Budgettaire Kader Zorg. Hierdoor kunnen de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen stijgen met de economische ontwikkeling. Dit betekent wel dat de ontstane ruimte in het BKZ niet kan worden gebruikt voor het opvangen van uitvoeringsproblematiek in de gezondheidszorg. In het recente verleden is vaker op het totaalkader gestuurd (overschrijdingen in de zorg werden veelal gecompenseerd door meevallers in de sociale zekerheid).

Ad.2. Kaders corrigeren voor werkloosheid en ruilvoetontwikkelingen

Een tweede variant om de automatische stabilisatie te verbeteren is dat de conjunctuurcorrectie zowel voor de werkloosheid als de loon-/ en prijsontwikkeling op het kader wordt toegepast. Er wordt dan niet alleen voor de conjuncturele tegenvallers (werkloosheidsuitgaven) gecorrigeerd, maar ook voor de meevallers (ruilvoet). Aandachtspunt is dat in deze variant per saldo minder budgettaire ruimte wordt gecreëerd om de automatische stabilisatie beter te laten werken aangezien uit tabel 5 duidelijk is dat de tegenvallers voor een deel worden gecompenseerd door meevallers elders binnen de begroting. In de praktijk zal deze variant er overigens ook toe leiden dat de budgettaire ruimte onder het Budgettaire Kader Zorg kleiner zal worden aangezien ook wordt gecorrigeerd voor de ruilvoetwinsten.

Ad.3. Kaders corrigeren voor de werkloosheidsuitgaven

De automatische stabilisatie kan worden verbeterd door de uitgavenkaders te corrigeren voor de werkloosheidsuitgaven. Dit betekent dat niet meer hoeft te worden omgebogen voor extra werkloosheidsuitgaven op het moment dat de werkloosheid oploopt. De beheersbaarheid van de werkloosheidsuitgaven en de technische uitvoerbaarheid zijn daarbij aandachtspunten. Technisch zou deze correctie op twee manieren ingevuld kunnen worden:

1. *Het uitgavenkader voor de rest van de kabinetsperiode corrigeren voor de autonome ontwikkeling van de werkloosheidsuitgaven:* het SZA-kader "ademt" dan mee met de conjunctuur. Het kader wordt dan aangepast aan de autonome mutaties in de werkloosheidsuitgaven.

- II. *Alle werkloosheidsuitgaven buiten het uitgavenkader plaatsen:* dit is een ingrijpender variant om de werking van de automatische stabilisatie van het uitgavenkader te verbeteren. Op deze wijze worden alle te verwachten tegenvallers door de hogere werkloosheid niet meer relevant voor het uitgavenkader, waardoor er geen uitgavenprobleem meer is. Het probleem met de beheersbaarheid van de werkloosheidsuitgaven is bij deze variant groter dan bij de hiervoor beschreven varianten. Beleidsintensiveringen, zoals bijvoorbeeld de WTV of de roep om de financiering van scholing van werklozen vanuit de WW-fondsen vallen dan ook niet meer onder de budgettaire beheersing.

Concluderende opmerkingen

Er zijn mogelijkheden om de werking van de automatische stabilisatoren te vergroten, bijvoorbeeld door niet te bezuinigen op de werkloosheidsuitgaven. Dit betekent wel dat er óf ruimte moet worden gevonden binnen de uitgavenkaders (bijvoorbeeld bij het BKZ of bij RBG-eng) óf dat een deel van deze uitgaven buiten de kaders moeten worden geplaatst.

7. Opties voor lange termijn solide overheidsfinanciën

In beleidsrichting 5 is geschetst dat de macro-economische ontwikkelingen zelfstandig invloed hebben op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Daarnaast zijn in de vorige paragrafen verschillende keuzes geschetst ten aanzien van het beter laten werken van de automatische stabilisatie en/of het stimuleren van de economie. Deze keuzes kunnen effect hebben op de budgettaire beheersbaarheid van de overheidsfinanciën. Een beleidsmatige mogelijkheid is om eventuele korte termijn flexibiliteit te combineren met maatregelen die de houdbaarheid op de lange termijn verbeteren. Een houdbaarheidsmaatregel biedt als het ware een verzekering en een extra waarborg voor de soliditeit van de begroting. De verslechtering van het saldo door werking van de automatische stabilisatoren en de tijdelijke flexibiliteit wordt na conjunctureel herstel meer dan goed gemaakt doordat de overheidsfinanciën en daarmee het overheidssaldo structureel verbeteren.

In deze paragraaf passeren maatregelen de revue die op lange termijn meer effect sorteren op de houdbaarheid dan nu op korte termijn. Maatregelen kunnen de houdbaarheid verbeteren omdat ze aansluiten bij vergrijzingerelateerde uitgaven. Doordat deze uitgaven in de toekomst stijgen levert een ombuiging hierop een extra bijdrage aan de verbetering van de houdbaarheid. Ten tweede zijn er maatregelen mogelijk die op de lange termijn structuurversterkend zijn, maar ook van een omvang zijn die een lange ingroei noodzakelijk maken. Dit betreft bijvoorbeeld de hypotheekrenteaftrek. Daarnaast zijn maatregelen opgenomen die op kortere termijn kunnen en ook een omvangrijk budgettair effect opleveren. Hierbij geldt dat er sprake kan zijn van (gedeeltelijke) overlap met maatregelen die in de ombuigingenlijst zijn opgenomen.

Tabel 6: Overzicht houdbaarheidsmaatregelen

Maatregelen	Houdbaarheid (% BBP)
- Verhoging AOW leeftijd naar 67 jaar in 24 jaar (in combinatie met verhoging leeftijd waarop recht op aanvullende pensioen ingaat)*)	0,7
- Koppelen AOW aan levensverwachting (in combinatie met verhoging leeftijd waarop aanvullend pensioen ingaat)	1,0
- Bezuinigen op de zorguitgaven tot 0,5% BBP	0,7
- Verdere fiscalisering AOW	0,3
- Beperken budgettaire beslag zorgtoeslag /omzetten zorgtoeslag in generieke maatregelen	0,3
- Verkorting WW duur tot 1,5 jaar	0,2
- Aftoppen fiscale begunstiging pensioensparen 1,5 maal modaal	0,2
- Vervallen hypotheekrenteaftrek > 1 mln en niet indexeren	0,5
- Grens van 1 mln voor hogere EWF (2,35% vs 0,55%) niet indexeren	0,2
- Introductie profijtbeginnel	0,1
- Direct afschaffen overdraagbaarheid algemene heffingskorting voor alle groepen	0,15
- Afbouw overdraagbaarheid algemene heffingskorting in het referentieminimumloon	0,9

* Het effect op houdbaarheid is exclusief evt. compenserende maatregelen voor zware beroepen

Het is evident dat indien maatregelen nu worden genomen in het kader van budgettaire soliditeit gecombineerd met stimulering van de economie op een meer structurele basis het risico bestaat dat deze maatregelen geen bijdrage meer kunnen leveren aan de houdbaarheidsproblematiek zelf. Het is dan ook verstandig om stimuleringsmaatregelen te kiezen die in belangrijke mate tijdelijk zijn, zodat op termijn het volledige houdbaarheidseffect bereikt kan worden.

In bijlage 4 is een nadere toelichting gegeven bij de verschillende maatregelen.

8. Opties voor intensiveringen/lastenverlichtingen

Ten behoeve van invulling van beleidsrichting 4 is op verzoek van de werkgroep door de departementen een technische inventarisatie gemaakt van mogelijke stimuleringsmaatregelen voor zowel uitgaven- als lastenmaatregelen. In annex 3 is een inventarisatie van de door de departementen aangeleverde voorstellen opgenomen. Ook de lastenmaatregelen zijn hierbij opgenomen. De voorstellen aan de uitgavenkant zijn ingedeeld in drie categorieën. Categorie A zijn de voorstellen die voldoen aan de uitvraag van de werkgroep. Het betreft voorstellen die groter zijn dan 100 mln en die al in 2009 en 2010 kunnen worden ingezet (meer dan 75% van het bedrag valt in 2009 en 2010). Categorie B betreft voorstellen groter dan 100 mln waarvan minder dan 75% van het bedrag in 2009 en 2010 vallen. Categorie C bevat voorstellen kleiner dan 100 mln.

Eerder zijn criteria genoemd waaraan stimuleringsmaatregelen idealiter voldoen (korte termijn effectiviteit, economisch structuurversterking, duurzame economische ontwikkeling, houdbaarheid). Gegeven de economische situatie is het met name van belang dat ze op korte termijn kunnen worden genomen en dat de maatregelen effectief zijn.

In algemene zin kan worden gesteld dat de ingediende maatregelen uit annex 3 aanknopingspunten bieden voor mogelijke stimuleringsmaatregelen. Hieronder kunnen ook versnellingen van investeringen en/of van meer productieve uitgaven begrepen worden zoals verwoord in de motie-Slob resp. de motie Van Geel (bijlage 3 E). Wel kan de vraag worden gesteld of de voorstellen van de departementen, zeker in de omvang zoals door departementen zijn ingediend, daadwerkelijk uitvoerbaar zijn in 2009 of 2010. Daarnaast is ook de vraag of de voorstellen voldoende doelmatig zijn en of de gevraagde bijdrage van de andere overheden mogelijk is. Indien het kabinet, op basis van de ingediende voorstellen, kiest voor een stimuleringspakket, dan zullen de maatregelen gedurende de voorjaarsbesluitvorming nader moeten worden getoetst. De werkgroep ziet hier het gevaar van de verleiding om onder druk maatregelen te nemen die normaliter niet door de toetsing heen zouden komen.

Voor de samenstelling van een mogelijk stimuleringspakket (uitgaven en lastenverlichting) kan worden gedacht aan de volgende contouren:

- I. Maatregelen die aansluiten bij terugval in de economie: maatregelen die daar aangrijpen waar problemen ontstaan als gevolg van economische crisis, bijvoorbeeld door het ondersteunen van de basiscapaciteit in de economie (bijvoorbeeld in de bouwsector) en opvangen van effecten op de arbeidsmarkt (ondersteunen van werk-naar-werk), kunnen behulpzaam zijn bij het opvangen van de tijdelijk negatieve effecten van de economische crisis.
- II. Maatregelen die zijn gericht op duurzaamheid: het kabinetsbeleid is gericht op verdere 'verduurzaming' van de samenleving (mogelijk in combinatie met I), Er kunnen maatregelen worden genomen die ingezette gedragsveranderingen blijvend ondersteunen. Concreet kan hier bijvoorbeeld worden gedacht aan energiebesparing in woningen, zowel via de uitgaven- als de lastenkant, als maatregelen die de waterveiligheid van Nederland duurzaam verbeteren.
- III. Maatregelen die zijn gericht op versterking economische structuur: in de derde plaats kan worden gedacht aan maatregelen die ook op langere termijn de Nederlandse economische structuur versterken. Concreet kan hier worden gedacht aan investeringen in infrastructuur, innovatie of (tijdelijke) lastenverlichting.

Mogelijke stimuleringsmaatregelen kunnen in de uitvoering stuiten op niet-financiële belemmeringen. Regelgeving en/of procedures moeten worden bezien opdat ze een spoedige uitvoering van al dan niet reeds geplande projecten niet onnodig in de weg staan (vergelijk advies Commissie Elverding over versnelling van besluitvormingsprocedures).

Een mogelijk intensiveringspakket kan ook bestaan uit maatregelen die door medeoverheden worden genomen. N.a.v. het overhedenoverleg brengen ook provincies, waterschappen en gemeenten momenteel in beeld welke maatregelen zij naar voren kunnen halen in de aanpak van de economische situatie. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen (a) maatregelen die direct doorgang zouden kunnen vinden; en (b) maatregelen waarvoor nog financiële of procedurele belemmeringen (al dan niet van Rijksweg) bestaan. De werkgroep Van Kalmthout zal medio februari een (beoordeling van een) inventarisatie opleveren met de implicaties op het EMU-saldo (in principe geldt een EMU-plafond van 0,5% BBP voor medeoverheden).

Annexen:

- 1. Taakopdracht**
- 2. Overzicht mogelijke ombuigingen c.q. lastenverzwaringen**
- 3. Overzicht intensiveringen c.q. lastenverlichtingen**
- 4. Overzicht houdbaarheidsmaatregelen**

Annex 1: Taakopdracht

“De interdepartementale werkgroep (met daarin AZ, EZ, SZW, FIN en CPB als adviseur) heeft als opdracht om ten behoeve van de voorbereiding van besluitvorming in het voorjaar in technische zin:

- de mogelijkheden te inventariseren die op korte termijn ruimte scheppen voor accommoderend en/of stimulerend beleid;
- de vraag te bezien of automatische stabilisatoren ruimer zouden kunnen werken;
- de maatregelen te inventariseren die kunnen bijdragen aan structuurversterking en duurzame economische ontwikkeling, waarbij de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op de langere termijn verbetert.

De werkgroep wordt verzocht daarover binnen een maand te rapporteren. Waar nodig zal de werkgroep op onderdelen ook andere ministeries betrekken, bijvoorbeeld als het gaat om het inventariseren van instrumenten / investeringen voor stimulerend beleid. Voor het inventariseren van ruimte scheppend beleid zal vanzelfsprekend door de IRF-secties met de directies FEZ van alle ministeries contact worden onderhouden.”

Annex 2: Overzicht mogelijke ombuigingen c.q. lastenverzwaringen

In deze bijlage wordt weergegeven welke opties het kabinet ter beschikking staan om budgettaire ruimte te scheppen aan zowel de uitgavenkant (A) als de inkomstenkant (B). Van diverse maatregelen zijn varianten mogelijk ten aanzien van de omvang van de maatregel en ten aanzien van de nadere vormgeving. Maatregelen kunnen niet zonder meer worden opgeteld, sommige maatregelen sluiten elkaar namelijk uit.

Bij deze opties geldt in veel gevallen dat ze het behalen van (politieke) ambities bemoeilijken en onderhandeling/afstemming vergen met (veld)partijen of decentrale overheden.

A: Uitgaven (in mln. euro)

Departement	2009	2010	2011	2012	2013	2014	struc.
<i>Generiek</i>							
1 Inhouden prijsbijstelling (75% van totaal)	450	450	450	450	450	450	450
2 Aanvullende subsidietaakstelling							
3 Aanvullende taakstelling efficiency rijksdienst							
4 Aanvullende taakstelling inhuur externen							
5 Algemene taakstelling							
6 Afkomen enveloppen CA op aanvullende post		800	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
<i>Openbaar bestuur</i>							
1 Provincies							
<i>Ontwikkelingssamenwerking</i>							
1 naar 0,7% BBP	315	650	670	670	670	670	670
2 Crisisbeheersing uit ODA-budget	300	300	200	200	200	200	200
3 Duurzame energie uit 0,8% ODA	50	100	200				
<i>Justitie en BZK</i>							
1 Veiligheid		300	300	300	300	300	300
<i>WWI</i>							
1 Huurtoeslag			125	125	125	125	125
<i>Verkeer en Waterstaat</i>							
1 Verlaging reële groei IF	50	103	157	215	274	3830 (cum. 2014-2020)	
2 Verlaging reële groei voeding BDU	20	40	60	80	100	1250 (cum. 2014-2020)	
<i>FES</i>							
1 Verlaging gereserveerde middelen FES	100	100	100	100	100	700 (cum. 2014-2020)	
<i>VWS</i>							
1 Doelmatigheidskorting MEE-instellingen		15	30	30	30	30	30
2 Vermogensinkomensbijtelling (VIB) AWBZ		150	150	150	150	150	150
3 Hotelkosten ziekenhuizen (in rekening brengen van)		100	100	100	100	100	100
4 Verhogen eigen risico Zvw (van 155 naar 175 euro)		140	140	140	140	140	140
5 Huisartsconsulten onder eigen risico		200	200	200	200	200	200
6 <u>Pakketmaatregelen Zvw:</u>							
- Hulpmiddelen (gemeengoed) uit het pakket	-	100	100	100	100	100	100
- Geneesmiddelen (cholesterolverlagers en maagzuurremmers) uit het pakket		335	335	335	335	335	335
- Dieetadvisering uit het pakket		35	35	35	35	35	35
- Uitstel van opname preventie in het pakket met één jaar		26	12	12	0	0	0
7 <u>Maatregelen curatieve GGZ</u>							
- GGZ: eigen betaling eerstelijnspsycholoog (van 10 naar 15 euro)		5	5	5	5	5	5
- GGZ: aantal zittingen eerstelijnspsycholoog van 8 naar 6		15	15	15	15	15	15
- GGZ: tariefsmaatregel tweedelijns GGZ		25	25	25	25	25	25
<i>Jeugd en Gezin</i>							
1 Verlaging kinderbijslag		100	100	100	100	100	100
2 Niet verhogen/verlagen kindgebonden budget		18	190	190	190	190	190
3 Aanpassing inkomensafhankelijke grondslag kindgebonden budget		60	60	60	60	60	60
<i>OCW</i>							
1 Verhogen eigen bijdrage in de masterfase ("profijtbeginsel")			59	103	127	323	323
2 Klassenvergroting		40	280	280	280	280	280

3	Versoberen ouderbijdragetabel		150	150	150	150	150	150
4	Aflopende programma's (stagebox, platform bèta/techniek)			85	85	85	85	85
5	Inhouden indexatie onderwijssectoren (m.u.v. PO en KO)	35	35	35	35	35	35	35
<i>SZW</i>								
1	Maximale WW-duur verkorten tot 1 jaar			300	375	500	500	500
2	Partnertoets WIA				30	50	50	50
3	Maximale uitkeringspercentages AO-regelingen naar 70%		450	450	450	450	450	450
4	Ontkoppeling sociale uitkeringen per 1 juli 2009 (incl. AOW)	200	500	500	500	500	500	500
5	Vrijval "Iedereen doet mee" tranches 2009, 2010, 2011	35	105	135				
6	Afroken re-integratiemiddelen		300	300	300	300	300	300
<i>LNV</i>								
1	Afroken budget ILG		180	180	180	180		

Toelichting:

Generieke ruimtevergrotenende maatregelen

Hierna is een aantal generieke ruimtevergrotenende maatregelen opgenomen. In zijn algemeenheid zij opgemerkt dat de generieke maatregelen (gedeeltelijk) nodig zullen zijn om specifieke uitvoeringsproblematiek in 2009 op te vangen.

1. Inhouden prijsbijstelling

- Het niet uitkeren van de prijsbijstelling 2009 levert structureel circa 450 mln. op (dit is een grove inschatting, aangezien de prijsbijstelling afhangt van macro-economische cijfers).
- Met deze maatregel wordt een ombuiging uitgesmeerd over alle prijsgevoelige overheidsuitgaven (met name infrastructuur, defensie en onderwijs).
- De prijsbijstelling is in 2008 volledig ingehouden (m.u.v. Infraconds, Defensie en OCW).
- Indien gekozen wordt voor een gedeeltelijke inhouding, betekent dit een evenredig lagere opbrengst. Wanneer bijvoorbeeld net als in augustuspakket 2007 het Infraconds, Defensie en OCW worden uitgezonderd, dan levert het volledig inhouden van de resterende prijsbijstelling nog maar 1/3 op (in deze som 150 mln).

2. Aanvullende subsidietaakstelling

- Er kan een aanvullende subsidietaakstelling worden opgelegd van een nader te bepalen omvang. Deze komt bovenop eerdere subsidietaakstellingen (uit het Coalitieakkoord [250 mln. struc vanaf 2011], het augustuspakket 2007 [100 mln. struc] en uit de coalitiemoties APB 2008 [25 mln. struc]). Op basis van de bij Startbrief vastgesteld grondslag slaan deze grotendeels neer bij OCW, EZ, VWS en LNV.
- Een 'stofkam-exercitie' vergelijkbaar met die uitgevoerd door het ministerie van VWS enkele jaren geleden is ook een optie. Een dergelijke exercitie zal evenwel de nodige tijd in beslag nemen.

3. Aanvullende taakstelling efficiency rijksdienst en externen

- Overwogen kan worden de taakstellingen 'efficiency rijksdienst' en 'inhuur externen' te verzwaren. De omvang kan nader worden bepaald.
- De originele taakstelling 'efficiency rijksdienst' bedraagt 650 mln structureel vanaf 2011. Bij augustuspakket 2007 is deze vermeerderd met 50 mln (8% aanvullende korting materieelbudgetten). Grondslag voor deze taakstellingen vormt de 'foto van de rijksdienst' van het SGO.
- De taakstelling 'inhuur externen' vloeit voort uit de coalitiemoties APB 2008 en bedraagt circa 38 mln. struc vanaf 2011. De taakstelling is verdeeld op basis van cijfers externe inhuur die door BZK zijn verzameld.

4. Algemene taakstelling op basis van begrotingstotaal

- Overwogen kan worden om een algemene taakstelling op te leggen op basis van het begrotingstotaal. De omvang van een dergelijke taakstelling kan nader worden bepaald.
- Voordeel van een verdeelsleutel op begrotingstotaal is dat deze eenvoudig en transparant is. Daarnaast is het voordeel van een dergelijke taakstelling dat iedereen *relatief* even zwaar wordt belast. Via de 'trap op – trap af'-systematiek zullen de bezuinigingen ook op het Gemeente- en Provinciefonds neerslaan. Ook stelt het departementen in staat grotendeels zelf te bepalen hoe de taakstelling op de eigen begroting wordt ingevuld.
- Bij het opstellen van de grondslag dienen wel enkele keuzes gemaakt te worden:
  - Het lijkt verstandig om het premiegefinancierde gedeelte van SZA en BKZ niet mee te laten lopen in de grondslag.
  - Gelet op de verslechterende economische situatie kan het wenselijk zijn niet te bezuinigen op de sociale zekerheidsuitgaven. Overwogen kan worden om deze niet op te nemen in de grondslag.
  - Overwogen kan worden om de ODA-uitgaven niet in de grondslag op te nemen. Indien er echter besloten wordt om de ODA-uitgaven op te nemen in de grondslag, dan heeft dit tot consequentie dat de 0,8- doelstelling niet gehaald wordt.
- Op basis van deze verdeelsleutel zal vooral OCW (en in mindere mate SZW) in absolute bedragen relatief zwaar aangeslagen worden.

5. Afromen enveloppen aanvullende post

- Op de aanvullende post van het Rijk staan nog tranches gereserveerd van de intensiveringsenveloppen uit het Coalitieakkoord. Het gaat om circa 800 mln in 2010 en 1 mrd structureel vanaf 2011. Overwogen kan worden deze (deels) af te romen.
- Afromen van de enveloppen bemoeilijkt het behalen van de doelstellingen van het kabinet. Ook is er sprake van ongelijke behandeling van departementen, aangezien een aantal departementen ook al middelen uit de tranches 2010 e.v. op hun begroting hebben staan.

Specifieke ruimtevergrotenende maatregelen:

OPENBAAR BESTUUR

1. Provincies

In opeenvolgende jaren blijkt uit de Interprovinciale vergelijkingen (IPV) van BZK dat de financiële positie van provincies als goed kan worden bestempeld; toenemende reserves, stijgende opbrengsten uit de opcenten MRB en een toename in de onbenutte belastingcapaciteit illustreren dit beeld. In dit licht hebben de fondsbeheerders en het IPO de Raad voor de financiële verhoudingen (Rfv) gevraagd advies uit te brengen over de omvang en de verdeling van de financiële verhouding met de provincies in relatie tot hun takenpakket. In dit advies zullen ook nadrukkelijk de inkomsten uit aandelenbezit worden meegenomen. Het advies wordt medio maart opgeleverd en wordt met het IPO besproken in het Bestuurlijk overleg financiële verhoudingen (Bofv). Hiermee maken de uitkomsten van dit traject deel uit van de Voorjaarsnotabesluitvorming.

ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

1. Naar 0,7% BBP

Het OS-budget bedraagt volgens de ODA-criteria van het OESO/DAC gedurende de huidige kabinetsperiode ruim 0,8% BNP. Verlaging van dit budget met 0,1 procentpunt naar 0,7% BNP levert een jaarlijkse besparing op van ca. 630 mln. euro. Deze besparingen zullen lager uitvallen bij (te verwachten) neerwaartse BNP-bijstellingen, die op zich zelf tot lagere ODA uitgaven leiden. In verband met juridische verplichtingen is het niet mogelijk om het volledige bedrag al in 2009 te realiseren; gedurende het lopende jaar is het slechts mogelijk circa 0,05% BBP-punt om te buigen (dus circa 315 mln).

2. Crisisbeheersing uit ODA

Uitgaven aan crisisbeheersing voldoen niet aan de ODA-criteria en worden dan ook niet toegerekend aan het OS-budget. Omdat vrede en veiligheid voorwaarden zijn voor ontwikkeling, kan de redenering inhoudelijk zijn dat uitgaven aan crisisbeheersingsoperaties ontwikkelingsrelevant zijn en worden betaald uit het OS-budget. Per saldo betekent dit een besparing van ca. 300 mln. in 2009 en 2010. Vanwege de aflopende missie in Afghanistan is de besparing in latere jaren lager. (NB: Groot risico van deze maatregel is dat afgeweken wordt van de OESO/DAC-regels. Dit kan terugslaan doordat er politieke druk bestaat om op een ander punt ook af te wijken van die regels: de toerekening van de schuldkiwitschelding.)

3. Duurzame energie uit 0,8% ODA

In het Coalitieakkoord is afgesproken dat er gedurende de kabinetsperiode middelen bovenop de 0,8% worden toegevoegd voor duurzame energie in ontwikkelingslanden. Het is mogelijk om de nu nog resterende enveloppemiddelen te vinden binnen het ODA-budget van 0,8% BNP. Dit levert in de jaren 2009-2011 besparingen op van respectievelijk 50, 100 en 200 mln. euro (totaal 350 mln.).

JUSTITIE EN BZK

1. Veiligheid

Door middel van een taakstellende volumekorting bij het cluster veiligheid kan op termijn € 300 mln worden bespaard. Deze bezuiniging slaat neer bij Justitie en BZK. Betrokken departementen denken dat de doelstelling van – 25% criminaliteitsreductie in het geding komt. De ombuiging zal leiden tot minder capaciteit bij Justitie en de politie (zowel cellen als personen). Ook liggen er

bestuurlijke afspraken t/m 2011 met VNG en de regionale politiekorpsen, waarop zou moeten worden teruggekomen.

WONEN WIJKEN EN INTEGRATIE

1. Huurtoeslag

Tot aan de huurgrens (die jaarlijks wordt geïndexeerd met de inflatie) kunnen huishoudens recht hebben op huurtoeslag. Boven de huurgrens is er in het geheel geen recht op huurtoeslag. De meeste aanpassingen op het gebied van de huurtoeslag vergen wetwijziging (verhoging basishuur bijvoorbeeld niet). De eerste besparing kan daarom waarschijnlijk per 1 januari 2011 toegepast worden. Technisch mogelijke besparingsopties:

- De normhuur is de eigen bijdrage die een huishouden betaalt voor de huur. De normhuur bestaat uit een inkomensafhankelijk deel en een inkomensafhankelijk deel.
  - Inkomensafhankelijke deel (euro 17,05 per maand): elke euro verhoging per maand levert een verlaging van de huurtoeslaguitgaven op van ca 10 mln per jaar.
  - Voor het inkomensafhankelijke deel van de normhuur, worden normhuren vastgesteld voor elk van de verschillende huishoudtypen (een- en meerpersoons, onder 65 en boven 65) welke worden geïndexeerd met ofwel bijstandsontwikkeling ofwel huurontwikkeling. Door het verhogen van de normhuren of verlagen van de inkomensijkpunten krijgen huishoudens een lagere huurtoeslag waardoor dus macro een verlaging van de huurtoeslaguitgaven optreedt. [Bedrag PM: hangt erg af van invulling]
- Zou de huurgrens (waarboven dus geen recht meer bestaat op huurtoeslag) niet jaarlijks worden geïndexeerd maar worden bevroren dan zou dat een besparing opleveren (steeds meer huur komt niet meer voor huurtoeslag in aanmerking). Omdat volgens de wetgeving zittende huurders bij het boven de maximumhuurgrens uitgroeien nog wel huurtoeslag blijven ontvangen heeft deze maatregel vooral effect voor nieuwe huurders (en verhuizers). Deze maatregel zal daarom pas op termijn echt besparingen opleveren (ca 40 mln per jaar).
- Verhogen kwaliteitskorting; dit betreft het bedrag waarboven maximaal 75% (korting dus 25%) van de huur wordt gesubsidieerd. Deze korting is niet afhankelijk van inkomen of huishoudtype. Een verhoging van de korting naar 35% levert naar schatting ongeveer 75 mln aan lagere uitgaven voor de huurtoeslag op. Een hogere korting maakt mensen meer bewust van de relatie prijs-kwaliteit en stimuleert de doorstroming op de huurmarkt.

VERKEER EN WATERSTAAT

1. Verlaging reële groei Infrastructuurfonds

De reële groei op het IF bedraagt jaarlijks 2,8%. Aangegeven is het effect van verlaging van de reële groei van het Infrastructuurfonds (IF) met 1%-punt, bij wijze van rekenvoorbeeld.

2. Verlaging reële groei voeding BDU

De reële groei van de voeding Brede Doeluitkering (BDU) verkeer en vervoer bedraagt jaarlijks 1,1%. Aangegeven is het effect van verlaging naar 0%, waardoor BDU van provincies en stadsregio's voor verkeer- en vervoerbeleid kleiner wordt. (ca. 70% bestemd voor OV-exploitatietekorten; 30% voor infra-projecten).

FONDS ECONOMISCHE STRUCTUURVERSTERKING

1. Verlaging gereserveerde middelen FES

De uitgaven in het FES kunnen worden verlaagd met – bijvoorbeeld – 100 mln, waardoor Fes-investeringen vertraagd kunnen worden. (NB: FES is buiten het uitgavenkader.)

VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT

De uitgaven binnen het BKZ kunnen neerwaarts worden bijgesteld door drie typen maatregelen. Voor elk van deze maatregelen geldt dat zij een implementatietermijn hebben van minimaal 1 jaar, en bovendien de haalbaarheid niet zonder meer voor alle maatregelen vaststaat. Voorts wordt opgemerkt dat voor voorstellen in de curatieve zorg geldt dat de opbrengst voor het Budgettair Kader Zorg niet gelijk is aan het effect op het EMU-saldo, doordat de zorgpremies meedelen met een verkleining van het basispakket respectievelijk verhoging van het eigen risico. Er is wel een EMU-saldo effect via de zorgtoeslag, maar dat is kleiner dan het (directe) kader effect.

1. Doelmatigheidskorting MEE-instellingen

Een korting doorvoeren op subsidies aan MEE-instellingen (welke cliënten helpen hun weg naar zorg te vinden).

2. Vermogensinkomensbijtelling (VIB) AWBZ

In de AWBZ is de eigen bijdrage in de intramurale AWBZ relatief hoog: het inkomen, behalve "zakgeld", wordt afgeroomd totdat het maximum van de zorgkosten is bereikt. Vanwege het verzekeringskarakter kan de eigen bijdrage niet hoger zijn dan de kosten van de zorg. Voor de extramurale AWBZ geldt een inkomensafhankelijke eigen bijdrage, dit percentage zou kunnen worden verhoogd. Een aanpassing die inhoudelijk logisch aansluit bij de toenemende vraagsturing in de AWBZ (welke latente vraag zal oproepen van o.a. "rijkeren") is het invoeren van een vermogensinkomensbijtelling.

3. In rekening brengen van hotelkosten ziekenhuizen

Overwogen kan worden om ziekenhuizen hotelkosten in rekening te laten brengen. Bij deze maatregel wordt van mensen, naast het eigen risico op de zorgkosten, bij opname in een ziekenhuis een bijdrage gevraagd voor uitgespaarde kosten als gevolg van ziekenhuisopname zoals eten en drinken. Bij een bedrag van 5 euro per dag levert dit ca. 100 mln op.

4. Verhogen eigen risico Zvw (van 155 naar 175 euro)

In de cure kan met het ophogen van het eigen risico een aanzienlijk financieringseffect bereikt worden en een (onzeker qua omvang) gedragseffect worden behaald. Momenteel is er sprake van een eigen risico "aan de voet" van 155 euro. Een verhoging naar 175 euro levert ca. 140 mln op. Een procentueel eigen risico (zodig met een plafond om te grote inkomenseffecten te voorkomen) kan tot een groter gedragseffect leiden, omdat het eigen risico dan niet/minder snel "vol" raakt.

5. Huisartsconsulten onder eigen risico

Huisartsbezoeken vallen momenteel niet onder het eigen risico. Wanneer een huisartsbezoek ten laste van het eigen risico wordt gebracht, levert dit ca. 200 mln op.

6. Pakketmaatregelen Zvw

Voor de cure kan gedacht worden om bepaalde onderdelen uit het basispakket Zvw te halen met een relatief geringe ziektelast of relatief makkelijk te dragen kosten. Hierbij kan gedacht worden aan dieetadvisering (30 mln) of een deel van de (gemeengoed) hulpmiddelen (ca. 100 mln). Ook kan worden gedacht aan het uit het pakket halen cholesterolverlagers en maagzuurremmers (335 mln). De opbrengst van een besparing op de geneesmiddelen is echter onzeker omdat de prijs van maagzuurremmers onder druk van het geneesmiddelenconvenant al aan het dalen is. De invoering van preventie in het basispakket Zvw kan met een jaar worden uitgesteld. Indien in het voorjaar van 2009 wordt gekozen voor een pakketmaatregel, zal deze voor de cure in kunnen gaan per 2010.

7. Maatregelen curatieve GGZ

De curatieve GGZ behoort de afgelopen jaren tot een van de snelst stijgende sectoren, waaronder de eerstelijns GGZ na de introductie van de eerstelijnspsycholoog in het basispakket Zvw. De eigen betalingen in de eerstelijns GGZ staan al enige tijd op 10 euro per zitting. Een verhoging met 5 euro levert ca. 5 mln op. Het verminderen van het aantal vergoede zittingen van 8 naar 6 levert ca. 15 mln op. Het alsnog doorvoeren van de tariefsmaatregel in de tweedelijns GGZ (waarvan eerder is afgezien) levert ca. 25 mln op.

JEUGD EN GEZIN

1. Verlaging kinderbijslag

Verlagen van het AKW bedrag per kind levert bij een verlaging van één euro per jaar ca. 3 miljoen euro op. Een verlaging van 35 euro per jaar levert ca. 100 mln op.

2. Niet verhogen/verlagen kindgebonden budget

Voor het kindgebonden budget is een verhoging van de bedragen voor het tweede kind en verder gepland. Deze verhoging werkt trapsgewijs in 2010 en 2011. Het niet door laten gaan van deze verhoging levert in 2010 ca. 18 mln. op en in 2011 ca. 190 mln.

3. Aanpassing inkomensafhankelijke grondslag kindgebonden budget

Door de afbouw van het kindgebonden budget te versnellen hebben minder huishoudens met een inkomen boven de afbouwgrens (+/- 30.000 euro) recht op WKB. Een verhoging van het afbouwpercentage van 6,5% naar 7% levert 30 mln op in 2010 en 2011. Verhoging naar 7,5% levert ca. 60 mln op.

ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAPPEN

1. Profijtbeginsel hoger onderwijs

Het is mogelijk om de eigen bijdrage in de masterfase van het hoger onderwijs te verhogen (staat beter bekend als het "profijtbeginsel"). Legitimatie is gelegen in feit dat het privaat rendement van een masteropleiding groot is. Studenten met een bachelordiploma hebben zodanig zicht op hun

arbeidsmarktpositie dat ze in staat zijn een afweging te maken tussen de kosten en baten van een (private) investering in een masteropleiding. Door de ophoging van de eigen bijdrage kan de reguliere bekostiging evenredig (neerwaarts) worden bijgesteld. Er kan voor gekozen worden om de collegegeldkredieten of de leenfaciliteit evenredig op te hogen, waardoor de student er qua draagkracht niet op achteruit gaat. Dit zal niet op korte termijn ruimte opleveren.

2. Klassenvergroting

De lumpsumbekostiging verlagen. Dit het best volgens redentatie van andere klassengrootte dan wel docent/leerling ratio. Onderzoek (o.a. CPB, kansrijk kennisbeleid, 2006) wijst uit dat er geen eenduidig beeld is van het effect van kleinere klassen op de leerprestaties van leerlingen. In de bekostiging van het PO en VO wordt uitgegaan van een gemiddeld aantal leerlingen per klas. Dit aantal kan worden verhoogd. Overigens staat het scholen vrij om binnen hun lumpsumbudget zelf de klasgrootte te bepalen. Eén concrete variant is om de klassenverkleining in het Primair Onderwijs terug te draaien. Klassen in de onderbouw en bovenbouw nemen daarmee met 2 leerlingen toe. Dit levert binnen een paar jaar een besparing op van circa 280 mln. structureel.

3. versoberen ouderbijdragetabel kinderopvangsubsidie

Bij de kinderopvangsubsidie kan ervoor gekozen worden om de ouderbijdragetabel voor het 2e en verdere kind te versoberen. De subsidie bedraagt nu 96,5% (incl. het 'werkgeversdeel' van 33,3%) voor de laagste inkomens tot €17.553,- en loopt heel geleidelijk af tot 85% voor inkomens van €162.936,- en hoger. Dit kan doelmatiger, vanuit de inschatting dat ouders met een hoog tot zeer hoog verzamelinkomen ook bij een lagere subsidievoet in dezelfde mate zullen blijven werken (Voorbeeld aanpassing tabel: een subsidie van 95,5% bij de laagste inkomens (= conform tabel 1e kind) met een afbouw naar 33,3% (= 'werkgeversdeel') voor inkomens vanaf €162.936). Wel moet rekening gehouden worden met de voorstellen die de interdepartementale werkgroep kinderopvang doet.

Het is in beginsel ook mogelijk om de gastouderopvang (thuisopvang) geheel te verwijderen uit de regeling kinderopvang. Dit zou ca. 140 mln. op kunnen leveren per 2010. Een inperking van deze regeling licht overigens reeds in het verschiet.

4. Aflopende programma's

Binnen de begroting van OCW zijn er programma's die aflopen deze kabinetsperiode aflopen, maar waar wel structureel geld voor op de begroting staat (voorbeeld: stagebox). Er kan voor gekozen worden deze programma's niet te continueren.

5. Inhouden indexatie onderwijssectoren

Indexatie is niet overal wettelijk verplicht (alleen bij PO) en het niet indexeren kan een knop zijn om ruimte te creëren. Het vrije gedeelte kan ingezet worden als ombuigingsmaatregel. Daarbij is uitgegaan van een indexeringspercentage van 1,5%. Indien dit lager is, valt ook de omvang van de besparing lager uit.

LANDBOUW NATUUR EN VOEDSELKwaliteit

1. Investeringsbudget Landelijk Gebied

In 2015 moeten alle hectares voor de EHS verworven zijn. In het kader van de overeenkomst die LNV met de provincies heeft (het Investeringsbudget Landelijke Gebied) stelt LNV tot en met 2013 nog ongeveer 180 mln. beschikbaar aan de provincies voor natuuraankopen. Om ruimte te creëren kan er gedacht worden aan het neerwaarts bijstellen van dit budget. Logisch gevolg is dat de beleidsdoelstelling ook neerwaarts bijgesteld moet worden.

Een andere mogelijkheid is om de vergoedingen aan boeren en particuliere organisaties voor het omzetten en het beheren van hun landbouwgrond in natuur te korten. De effectiviteit op de biodiversiteit van dit beleid is gering. Tot 2013 is hier ongeveer 500 mln. voor beschikbaar. Al deze maatregelen vergen wel heronderhandeling met de provincies. In 2010 is er sowieso een mid-term Review Investeringsbudget Landelijk Gebied waar ook de EHS onderwerp van discussie kan zijn.

SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID

1. Maximale WW-duur verkorten tot 1 jaar

De maximale WW-duur kan verkort worden tot 1 jaar. Deze aanpassing levert structureel een besparing op van 500 mln.

2. Partnertoets WIA

Een mogelijkheid is om partners van personen die een inkomen hebben van meer dan 1,5 modaal niet meer in aanmerking te laten komen voor een WIA-uitkering. Deze maatregel levert structureel 50 mln. op.

3. Maximale uitkeringspercentages AO-regelingen naar 70%

Het terugdraaien van de verhoging van 70% tot 75% van het maximaal uitkeringspercentage voor volledig arbeidsongeschikten levert vanaf 2010 structureel ongeveer 500 mln. op.

4. Ontkoppeling sociale uitkeringen per 1 juli 2009 (incl. AOW)

Het bruto minimumloon en dus ook de sociale uitkeringen kunnen op 1 juli 2009, 1 januari 2010 en 1 juli 2010 in het geheel niet worden verhoogd. Deze ontkoppeling kan inclusief of exclusief de AOW plaatsvinden. Dit levert structureel 500 mln. (incl. AOW) of 100 mln. (excl. AOW) op.

5. Vrijval "Iedereen doet mee" tranches 2009, 2010, 2011

Voor 2009 en 2010/2011 is er in een tranche budget gereserveerd voor het project "Iedereen doet mee". Het vrijmaken van dit budget, waarvoor nog geen concrete plannen zijn, levert in 2010 105 mln. en vanaf 2011 structureel 135 mln. op.

6. Afromen re-integratiemiddelen

Uit evaluaties blijkt dat de inzet van re-integratie niet in alle gevallen even effectief is. Met het afromen van re-integratiemiddelen zou € 300 mln in 2010 kunnen worden bespaard.

B: Fiscale maatregelen (in mln. euro)

Bij deze inventarisatie is uitgegaan van ombuigingsmaatregelen die minimaal 100 mln zullen opleveren. Er is echter nog een redelijk groot aantal belastinguitgaven die bij afschaffing individueel (veel) minder opleveren dan 100 mln, maar gezamenlijk wel enkele honderden miljoenen zouden kunnen opleveren.

	2010	2011	2012	Struc.
<i>1. Lastenverzwaring loon/inkomen</i>				
Verhoging tarief eerste schijf met 0,3% of verlagen algemene heffingskorting met € 50	500 / 600	500 / 600	500 / 600	500 / 600
Verlagen maximum arbeidskorting met 100 en/of IACK met 700	600 / 518	600 / 518	600 / 518	600 / 518
Verkorten 3 ^e schijf met 1500	117	117	117	117
Introductie 5 ^e schijf 60% vanaf inkomen van € 250.000	300	300	300	300
Verlagen extra arbeidskorting voor ouderen met € 250 (of doorwerkbonus)	100	100	100	100
Verlagen plafond aftrek scholingsuitgaven IB (of: verhogen drempel (€ 500)).	Max. 180	Max. 180	Max. 180	Max. 180
Afschaffen spaarloon met vrijval tegoeden	270	270	270	270
Afschaffen levensloopregeling	255	255	255	255
Beperken landbouwvrijstelling	Max. 260	Max. 260	Max. 260	Max. 260
<i>2. Lastenverzwaring eigenwoningbezit</i>				
Beperken vrijstelling bepaalde kapitaalsuitkeringen forfaitair rendement	Max. 707	Max. 707	Max. 707	Max. 707
Afschaffen aftrek wegens geen eigenwoningschuld	260	260	260	260
<i>3. Lastenverzwaring giften</i>				
Verhogen drempel met 1% naar 4%	100	100	100	100
<i>4. Lastenverzwaring reiskosten</i>				
Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding met 1 cent	107	107	107	107
<i>5. Lastenverzwaring pensioenen</i>				
Aftoppen fiscale begunstiging pensioensparen bij 1,5 X modaal	2500	PM	PM	NCW 640
Beperken lijfrenteaftrek (exclusief FOR) of incl. FOR	640 incl. FOR 1000.	PM	PM	PM
<i>6. Lastenverzwaring Box 3</i>				
Schrappen kinder- en ouderentoeslag in box 3	151	151	151	151
Verhogen forfaitair rendement box 3 met 1%	933	933	933	933
Vrijstelling verlagen met € 3000	100	100	100	100
<i>7. Lastenverzwaring mobiliteit</i>				
Introductie opcenten MRB voor bestelauto's particulieren	105	105	105	105
<i>8. Lastenverzwaring consumptieve bestedingen</i>				
Verhoging algemeen BTW-tarief met 1%	2200	2200	2200	2200
Verhoging verlaagd BTW-tarief met 1%	766	766	766	766
Afschaffen verlaagd BTW-tarief sierteelt	204	204	204	204
Afschaffen verlaagd BTW-tarief kermissen e.d.	125	125	125	125
Afschaffen verlaagd BTW-tarief circussen, bioscopen e.d.	135	135	135	135
Afschaffen verlaagd BTW-tarief logiesverstrekking	254	254	254	254
Afschaffen verlaagd BTW-tarief boeken, tijdschriften e.d.	597	597	597	597
Afschaffen verlaagd BTW-tarief bibliotheken	111	111	111	111
Afschaffen verlaagd BTW-tarief arbeidsintensieve diensten	412	412	412	412
Afschaffen verlaagd BTW-tarief vervoer van personen	737	737	737	737
Afschaffen verlaagd BTW-tarief voedingsmiddelen horeca	1300	1300	1300	1300

Afschaffen verlaagd BTW-tarief overig	246	246	246	246
Verhoging alcohol- en tabakaccijns	115	115	115	115
<i>9. Lastenverzwaring belastingen rechtsverkeer</i>				
Verhoging overdrachtsbelasting met 1%	830	830	830	830
Vrijstelling overdrachtsbelasting cultuurgrond	140	140	140	140
Verhoging assurantiebelaasting met 1%	126	126	126	126
<i>10. Lastenverzwaring energie</i>				
Afschaffen verlaagd EB-tarief glastuinbouw (va 2011)	177	177	177	177
Splitsen 1 ^e schijf EB-tarief elektriciteit en verhogen 2 ^e deel (kWh 5 000-10 000) met 4 cent	188	188	188	188
Verhogen 1 ^e schijf EB-tarief aardgas met 1 cent	135	135	135	135
Verhogen 2 ^e schijf EB-tarief elektriciteit en aardgas met 1 cent	131	131	131	131
Verhoging benzine-, diesel- en LPG-accijns met 1 cent	142	142	142	142
Afschaffen rode diesel	100	100	100	100
<i>11. Winst</i>				
Afschaffen ijzeren voorraadstelsel	150	PM	PM	25
Verhogen tarief 1 ^E en 2 ^e schijf Vpb	-	158	158	158

1. Lastenverzwaring loon/inkomen

Maatregelen gericht op de verhogen tarieven IB/LB of verlagen heffingskortingen

- In de LB/IB zijn diverse lastenverzwaringsdenkbaars. In het overzicht zijn de volgende lastenverzwarende maatregelen opgenomen:
  - Verhogen van het tarief eerste schijf IB/LB met 0,3% (opbrengst ca. € 500 mln);
  - Verlagen van de algemene heffingskorting met € 50 (opbrengst ca. € 600 mln);
  - Verlagen van het maximum in de arbeidskorting met € 100 (opbrengst ca. € 600 mln);
  - Verhogen van het maximum in de IACK met € 700 (opbrengst ca. € 518 mln);
  - Verkorten 3^e schijf LB/IB met € 1500 (opbrengst ca. € 117 mln).
  - Introductie van een graaitax: een 5^e schijf vanaf 60% van het inkomen van 250.000 (opbrengst ca. €300 mln).
- Vanzelfsprekend zijn ook combinaties van deze instrumenten (al dan niet met andere heffingskortingen) mogelijk.
- De uitvoering is op zichzelf eenvoudig, maar tariefswisselingen gedurende het jaar brengen een herstelactie in de uitvoering met zich. Bij voorkeur wordt dit type maatregelen dus per 1 januari (2010) genomen.

Verlagen extra arbeidskorting voor ouderen vanaf 62 jaar

- De extra arbeidskorting voor ouderen vanaf 62 jaar en de doorwerkbonus leveren gecumuleerd een forse fiscale prikkel op doorwerken. Deze prikkel zou verminderd kunnen worden zonder dat de fiscale prikkel op doorwerken daadwerkelijk wordt verminderd.
- Een vermindering van de cumulatie van beide regelingen met ca. € 250 levert € 100 mln op.
- Deze maatregel kan vanaf 2010 uitgevoerd worden.

Verlagen plafond aftrek scholingsuitgaven IB

- Het verlagen van het plafond beperkt de aftrek van scholingsuitgaven in de IB. Het is de vraag in hoeverre het hoge plafond het volgen van nieuwe cursussen daadwerkelijk en of niet opleidingen die sowieso al gevolgd worden gestimuleerd worden.
- De aftrek scholingsuitgaven kost € 180 mln. Naar gelang kan dus voor maximaal 180 miljoen beperkt worden.
- Deze maatregel is uitvoerbaar.

Afschaffen spaarloon en levenslooptegoed

- Het volledig afschaffen van het spaarloon vergezeld van de vrijval van tegoeden brengt € 270 mln op.
- Met het afschaffen van de levensloopregeling zou bovendien een vereenvoudiging in de loonheffing bereikt worden.

Beperken landbouwvrijstelling

- Deze maatregel beoogt het beperken van de landbouwvrijstelling. Het gevolg is dat de landbouwsector over (indirecte) winst van de grond moet gaan afrekenen. Dat zou kunnen leiden tot continuïteitsproblemen.
- De maatregel levert afhankelijk van de mate van beperken maximaal € 260 mln op.

2. Lastenverzwaring eigenwoningbezit

Beperken vrijstelling bepaalde kapitaalsuitkeringen forfaitair rendement

- Deze maatregel beperkt de mogelijkheden voor fiscaal sparen voor eigen woning, door te stoppen met de stimulering van het sparen voor de opbouw van vermogen in de vorm van een eigen woning waar het gaat om de kapitaalverzekering voor de eigen woning.
- Kan door belasting in box 3 leiden tot lagere restschuld
- De maatregel levert maximaal € 707 mln op.

Afschaffen aftrek wegens geen eigenwoningschuld

- Deze maatregel (Wet Hillen) was bedoeld ter bevordering van de aflossing van de eigenwoningschuld en met de lastenverlichting voor eigenaar-bewoners met geen of een lage hypotheekschuld.
- Bij-effect van het intrekken van de maatregel is dat ouderen met een lage hypotheek gaan betalen over EWF.
- De maatregel levert € 260 mln op jaarbasis op.

3. Lastenverzwaring giften

Verhogen drempel met 1% naar 4%

- Giften aan kerkelijke, charitatieve, culturele, wetenschappelijke en het anbi's zijn aftrekbaar: max. 10% verzamelinkomen of 10% winst (Vpb).
- € 100 mln.

4. Lastenverzwaring reiskosten

Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding met 1 cent

- De maatregel betekent een koopkrachteffect voor groepen met groot aantal noodzakelijke km woon-werkverkeer.
- De lastenverzwaring bedraagt € 107 mln per cent verlaging.
- De maatregel heeft een potentieel duurzaam effect omdat het het gebruik van eigen vervoer minder aantrekkelijk maakt.

5. Lastenverzwaring pensioenen

Aftoppen fiscale begunstiging pensioensparen bij 1,5 X modaal

- Deze maatregel heeft een 1^e jaarssaldo-effect van € 2.5 mrd (€ 5 mrd. aftrekbaar tegen een marginaal tarief van 50%). Doordat het latere voordeel van de omkeerregel komt te vervallen, komt de NCW van de van de maatregel uit op € 640 mln.
- Het economische effect van de maatregel is moeilijk te voorzien. Het leidt waarschijnlijk tot hogere looneisen en/of een verlaagd arbeidsaanbod, maar het verminderde pensioenvoordeel kan ook worden opgevangen door langer door te werken.

Beperken lijfrenteaf trek (exclusief FOR) of incl. FOR

- 1e jaarssaldo-effect: € 640 mln, of € 1 mrd inclusief FOR.
- Het effect van deze maatregel is vergelijkbaar met het aftoppen van het pensioensparen met dien verstande dat de lijfrenteaf trek alleen geldt bij een bestaand pensioentekort.
- De fiscale oudedagsreserve (FOR) is een persoonlijke pensioenvoorziening voor ondernemers. Zij zijn voor een belangrijk deel op de FOR aangewezen.

6. Lastenverzwaring Box 3

Schrappen kinder- en ouderentoeslag in box 3

- De ouderentoeslag biedt compensatie voor de gevolgen van de Wet IB2001 voor ouderen met laag arbeidsinkomen. Het voordeel komt echter voor een groot deel bij de niet beoogde doelgroep, aangezien de inkomenspositie van ouderen de laatste jaren is gestegen
- Een tegemoetkoming voor het draagkrachtverminderende effect van het hebben van kinderen lijkt niet nodig, aangezien deze in de evaluatie niet-effectief is gebleken.
- De maatregel houdt een beperkte belastingverhoging in voor ouders met een groter vermogen.
- Schrappen van beide toeslagen leidt tot een besparing van €151 mln per jaar.

Verhogen forfaitair rendement box 3 met 1%

- Het verhogen van het forfaitair rendement op vermogen van 4 naar 5% levert per saldo € 933 mln op.
- Het risico van een weglekeffect bestaat doordat vermogen meer in het buitenland ondergebracht zal kunnen worden.

Vrijstelling verlagen met € 3000

- Verlaging van de vrijstelling van € 17.600 in Box 3 met € 3.000 levert een lastenverzwaring op van € 100 mln.
- De maatregel raakt iedereen met een vermogen boven de nieuwe drempel.
- De maatregel kan ingevoerd worden over het belastingjaar 2009.

7. Lastenverzwaring mobiliteit

Introductie opcenten MRB voor bestelauto's particulieren

- De opcenten MRB voor bestelauto's particulieren zijn eerder feitelijk vergeten, waardoor te weinig externe kosten voor deze categorie bestuurders zijn berekend. De introductie van deze opcenten past in het vergroeningsbeleid.
- De opbrengst bedraagt € 105 mln. structureel.
- Bij de uitwerking bestaat de voorkeur voor een systeem met een apart MRB-tarief. Opcenten komen namelijk ten goede aan de provincies.

8. Lastenverzwaring consumptieve bestedingen

Verhoging algemeen BTW-tarief met 1%

- Verhoging van het algemene BTW-tarief met 1% komt neer op een lastenverzwaring van € 2,2 mrd.
- De lastenverzwaring treft in principe iedereen.
- Verhoging met een hoger/lager percentage levert een evenredig grotere/kleinere lastenzwaring op.
- Lastig in de administratie: enige voorbereidingstijd nodig. Tijdelijke maatregel leidt tot grote administratieve lasten (noodzaak van twee keer omprijzen).

Verhoging verlaagd BTW-tarief met 1%

- Verhoging van het verlaagde BTW-tarief met 1% komt neer op een lastenverzwaring van € 766 mln.
- De lastenverzwaring treft in principe iedereen.
- Verhoging met een hoger/lager percentage levert een evenredig grotere/kleinere lastenzwaring op.
- Lastig in de administratie: enige voorbereidingstijd nodig. Tijdelijke maatregel leidt tot grote administratieve lasten (noodzaak van twee keer omprijzen).

Afschaffen verlaagd BTW-tarief voor specifieke sectoren

- Op basis van de Europese BTW-richtlijn geldt voor verschillende sectoren de mogelijkheid om een verlaagd BTW-tarief te hanteren.
- Voor dit verlaagde tarief geldt een minimum, waarvan in positieve zin (opwaarts) kan worden afgeweken.
- Er kan voor de verschillende sectoren apart of gezamenlijk gekozen worden voor een verhoging van het verlaagde tarief. De opbrengst varieert van € 111 mln. tot € 1,3 mrd. per sector, tot € 4,1 mrd. als het gelijktijdig voor alle sectoren gebeurt.

Verhoging alcohol- en tabakaccijns.

- Verhoging van de accijns op bier en gedestilleerd met 10% en van de accijns op sigaretten en shag met 5 cent per pakje levert gezamenlijk € 115 mln. op.
- Door de verhoogde accijns wordt het gebruik van alcohol en tabak (verder) ontmoedigd.

9. Lastenverzwaring belastingen op rechtsverkeer

Verhoging overdrachtsbelasting met 1%

- Verhoging van de overdrachtsbelasting leidt tot een additionele opbrengst van € 830 mln. per jaar.
- Verhoging van deze puntbelasting draagt niet bij aan mobiliteit op de huizenmarkt, hetgeen uiteindelijk ook effect zou kunnen krijgen op de arbeidsmarkt.

Vrijstelling overdrachtsbelasting cultuurgrond

- Het opheffen van de vrijstelling voor de overdrachtbelasting bij cultuurgrond leidt tot een extra opbrengst van € 140 mln. Cultuurgrond is grond die door de landbouwsector is gecultiveerd.
- Door opheffing van deze vrijstelling komt een efficiëntere afweging tot stand op welke wijze gronden aangewend zouden moeten worden.
- Als alternatief zou evt. een verlaagd tarief gehanteerd kunnen worden in plaats van het huidige 0-tarief.

Verhogen assurantiebelasting met 1%

- Verhoging van de assurantiebelasting met 1% leidt tot een extra opbrengst van € 126 mln.
- Verhoging van deze 'verborgen kosten' heeft waarschijnlijk weinig effect op de bestedingen aan verzekeringen.

10. Lastenverzwaring energie

Afschaffen verlaagd EB-tarief glastuinbouw (va 2011)

- Afschaffing van het verlaagde tarief van de energiebelasting voor de glastuinbouwsector levert € 177 mln per jaar op.
- De glastuinbouwsector profiteert van lagere heffingen op energie. Argumenten voor het introduceren van de maatregel waren het vrijwaren van de sector voor onevenredig hoge energielasten, gegeven de bijzondere concurrentiepositie van de sector en de moeilijkheden met de terugsluis naar de sector.
- Onduidelijk is echter waarom de concurrentiepositie van de sector zo bijzonder is. Het voortbestaan lijkt bovendien strijdig met het kabinetsbeleid inzake vergroening.

Splitsen 1e schijf EB-tarief elektriciteit en verhogen 2e deel (kWh 5 000-10 000) met 4 cent (€188 mln per jaar)

en/of

verhogen 1e schijf EB-tarief aardgas met 1 cent (135 mln per jaar)

en/of

verhogen 2e schijf EB-tarief elektriciteit en aardgas met 1 cent (€ 131 mln per jaar)

- Verhoging van de belasting op energie is relatief gemakkelijk in te voeren, en raakt iedereen.
- De maatregel levert afhankelijk van de gekozen vorm, althans zoals hier gepresenteerd, minimaal 131 mln per jaar op.
- De maatregel zou passen in het kabinetsbeleid inzake vergroening.

Verhoging benzine-, diesel- en LPG-accijns met 1 cent

- Verhoging van de accijns voor benzine, diesel en LPG levert per cent verhoging een lastenverzwaring van € 142 op.
- De maatregel heeft een direct gevolg voor alle wegvervoer.
- De maatregel zou passen in het kabinetsbeleid inzake vergroening.

Afschaffen rode diesel

- De diesel die gebruikt wordt door voertuigen die niet vallen onder wegverkeer of pleziervaart (bijv. voor landbouwwerktuigen) wordt nu belast tegen een lager tarief.
- In 2008 is het aantal categorieën voertuigen dat gebruik mag maken van rode diesel al beperkt en in Belastingplan 2009 is al vastgelegd dat het tarief voor rode diesel over de jaren 2009-2011 al stapsgewijs verhoogd zal worden.
- Het nog overgebleven prijsverschil is vanaf 2011 nog 11,9 cent. Afschaffen van de rode diesel levert nog ongeveer € 100 mln op (€ 8 mln per cent).
- De maatregel zou passen in het kabinetsbeleid inzake vergroening.

11. Winst

Lastenverzwaring ijzeren voorraadstelsel

- De Vpb kent de regeling van het ijzeren voorraadstelsel. De opbrengst van het afschaffen van het ijzeren voorraadstelsel levert, inclusief afschaffen van het LIFO-stelsel, in de eerste 5 jaren (op transactiebasis) 150 mln op, waarvan 25 mln IB en 125 mln Vpb. Na die eerste 5 jaar valt de opbrengst terug tot 25 mln, waarvan 5 mln IB en 20 mln Vpb.

Lastenverzwaring door verhogen tarief 1^e en 2^e schijf Vpb

- Met het aanvullende pakket stimuleringsmaatregelen van 21 november 2008 heeft het kabinet besloten het tarief in de tweede schijf in de Vpb te verlagen naar 20% voor een gecombineerde eerste en tweede schijf met een lengte van 0 - € 200.000 voor de jaren 2009 en 2010.
- Vanaf 1 januari 2011 staat het tarief van de eerste schijf weer op het oude niveau, d.w.z. eerste schijf van 0 - € 40.000 (20%) en tweede schijf van € 40.000 - € 200.000 (23%).
- Zo nodig zouden deze tarieven verder verhoogd kunnen worden en/of de schijflengtes kunnen worden ingekort. Een verhoging van het tarief in beide schijven met 1% levert € 158 miljoen op.

Annex 3: Overzicht mogelijke intensiveringen/lastenverlichtingen

Op verzoek van de werkgroep Gerritse is door departementen een technische inventarisatie gemaakt van mogelijke stimuleringsmaatregelen voor zowel uitgaven- als lastenmaatregelen. Ten behoeve van de overzichtelijkheid is onderscheid gemaakt naar maatregelen aan de uitgavenkant (A, B en C) en fiscale maatregelen (D). Bij de maatregelen aan de uitgavenkant is onderscheid gemaakt naar:

A: maatregelen die een groter uitgaveneffect hebben dan 100 mln. en waarbij $\frac{3}{4}$ van het budgettaire effect zich in 2009 en 2010 voordoet. (met korte toelichting).

B: maatregelen die een groter uitgaveneffect hebben dan 100 mln. maar waarbij $\frac{3}{4}$ van het budgettaire effect zich niet in 2009 en 2010 voordoet. (met korte toelichting).

C: maatregelen die een kleiner uitgaveneffect hebben dan 100 mln. (niet nader toegelicht in deze bijlage)

De vraag kan worden gesteld of de voorstellen van de departementen, zeker in de omvang zoals door departementen zijn ingediend, daadwerkelijk uitvoerbaar zijn in 2009 en/of 2010. Daarnaast is ook de vraag of de voorstellen voldoende doelmatig zijn en of de gevraagde bijdrage van de andere overheden mogelijk is. Een goede inhoudelijke beoordeling was in het korte tijdsbestek dat de Werkgroep ter beschikking stond niet mogelijk.

In onderdeel E van deze bijlage is weergegeven welke maatregelen de departementen hebben gesuggereerd als invulling van de motie Slob.

A. Maatregelen groter dan 100 mln. en ¾ in 2009 en 2010.

Budgettaire gevolgen (cf opgave departementen)								
Departement		2009	2010	2011	2012	2013	2014	Later
<i>Binnenlandse Zaken</i>								
1	Het Informatiehuis Veiligheid (IHV)	36	102	22	16	7	0	0
2	Veilige Publieke Taak (VPT)	115	235	85	25	5	0	0
<i>Onderwijs Cultuur en Wetenschap</i>								
1	Renovatie / duurzaamheid schoolgebouwen / praktijklokalen	100	400	0	0	0	0	0
2	Huisvesting in het HO	180	100	0	0	0	0	0
3	Bevorderen excellente wetenschap	60	60	0	0	0	0	0
4	Brede scholenbouw	50	130	0	0	0	0	0
5	Investerings in ICT	170	125	0	0	0	0	0
6	Voorstel HBO-raad: scholingsvouchers	90	90	0	0	0	0	0
7	Tijdelijk inzet overtollig personeel bedrijfsleven in OCW-sectoren	50	120	0	0	0	0	0
8	Tijdelijke inzet kenniswerkers (samen met EZ)	150	150	0	0	0	0	0
9	Monumenten & historische gebouwen	150	275	125	0	0	0	0
<i>VROM</i>								
1	RGD-Omzetten huur naar koop	650	0	0	0	0	0	0
2	Sloopregeling autobranche	60	39	0	0	0	0	0
3	Energiezuinige straatverlichting	40	60	0	0	0	0	0
4	Stimuleringsregeling bestaande woningbouw	90	180	0	0	0	0	0
5	Stimuleringsregeling onderhoudsactiviteiten o.a. scholen en zorg	70	100	30	0	0	0	0
6	Energiezuinige nieuwbouw	10	80	20	3	3	0	0
<i>Verkeer en Waterstaat</i>								
1	Water: Zandsuppleties c.q. zandmotor	80	30	20	0	0	0	-50
2	Hoofdwegennet: Bruggen en renovatie wegen	218	193	-14	29	0	0	-290
<i>Economische Zaken</i>								
1	Electrische auto	26	74	30	0	0	0	0
2	Industrie duurzaamheidsregeling	100	100	0	0	0	0	0
3	Impuls launching customer	25	75	0	0	0	0	0
4	Brainport/HTCE-Zuidoost	43	66	21	15	0	0	0
5	Herstructurering bedrijventerreinen	0	75	25	0	0	0	0
6	ICT onderzoekinfrastructuur	75	65	35	0	0	0	0
7	ICT in het MKB en maatschappelijk	75	65	33	0	0	0	0

domein								
<i>LNV</i>								
1	Versnelling I-budget Landelijk gebied	100	100	0	0	0	0	-200
<i>VWS</i>								
1	Versnelde afschrijving onroerend goed	240	240	0	0	0	0	0
2	Versnelde afschrijving immateriële vaste activa	150	150	0	0	0	0	-300
3	Stimuleren sportaccommodaties	30	60	30	0	0	0	0
4	ICT impuls AWBZ	60	110	0	0	0	0	-170
5	ICT impuls Cure	35	70	0	0	0	0	-105
6	Jeugdzorg	119	116	46	0	0	0	-195
<i>WWI</i>								
1	Woonfonds participatie	100	0	0	0	0	0	0
2	Woonfonds garantie pm reservering begroting							
3	Versnelling BLS	120	180	0	-27	-27	-93	-93
4	Energiebesparingsfonds	30	60	10	0	0	0	-100
<i>SZW</i>								
1	Verlenging WTV, EVC e.d.	200	200	0	0	0	0	0

B. Uitgavenverhogende maatregelen groter dan 100 mln. maar geen ¾ in 2009 en 2010

Budgettaire gevolgen (cf opgave departementen)							
Departement	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Later
<i>Buitenlandse zaken/OS</i>							
1	Verhoging ODA budget	55	60	60	60	60	60 struc
<i>Binnenlandse Zaken</i>							
1	Modernisering informatiehuishouding	36	53	43	76	76	14
2	Vergroening Publieke dienstverlening	10	25	25	25	25	0
<i>Onderwijs Cultuur en Wetenschap</i>							
1	Ondersteuning, conciërges en werkdruk	30	60	60	30	30	0
<i>Verkeer en Waterstaat</i>							
1	Aanleg Hoofdwegen	0	0	600	500	0	0
2	Nieuwe Sleutel Projecten (NSP's)	35	35	30	0	0	0
3	Vaarwegen binnenhavens	0	50	50	0	0	0
4	Vaarwegen: Sluiscomplex e.d.	0	90	90	90	0	0
5	Vaarwegen: Baggeren, damwanden	123	37	55	30	0	0
6	Verlaging kosten Schiphol	150	150	150	150	150	150 struc
<i>Economische Zaken</i>							
1	Zonnepanelen	17	39	39	39	39	373
2	CCS	0	81	182	165	27	0
3	Wind op zee	0	15	0	130	130	130
4	Innovatiekrediet	27	54	56	33	17	-13
5	Hogere FES-impuls innovatie etc	60	75	75	90	0	0
6	Duurzaamheid in innovatieprojecten	18	44	34	22	12	0
<i>VWS</i>							
1	Bouwimpuls AWBZ	390	830	650	0	0	0
2	R&D investering	120	227	148	0	0	0
3	High Tech Kankerbestrijding	30	60	60	0	0	0
4	Scholing en arbeidsbemiddeling	40	110	110	0	0	0
<i>WWI</i>							
1	ISV extrapolatie en naar voren halen	0	100	50	48	48	48
2	Nota ruimte verlenging en versnelling	100	100	0	0	0	0

C. Uitgavenverhogende maatregelen kleiner dan 100 mln.

		Budgettaire gevolgen cf opgave departementen						
Departement		2009	2010	2011	2012	2013	2014	Later
<i>Onderwijs Cultuur en Wetenschap</i>								
1	HO in Flevoland *	50	20	0	0	0	0	0
2	HFML magneten laboratorium	10	10	0	0	0	0	0
3	Centrum voor ElectronscoPy (NeCEN)	20	20	0	0	0	0	0
4	MBO bijscholing bijscholen/EVC-trajecten/VWNW *	10	10	0	0	0	0	0
5	Investerings in stages en simulaties voor het mbo *	35	35	0	0	0	0	0
<i>Defensie</i>								
1	Materieel / informatievoorziening / infra	25	50	25	0	0	0	0
<i>VRM</i>								
1	RGD: Planmatig onderhoud	10	10	0	0	0	0	0
2	RGD: Onderhoud inputpanden	0	10	0	0	0	0	0
3	RGD: Energiebesparing	4	10	10	5	5	0	0
4	RGD: Brandveiligheid	0	25	25	-25	-25	0	0
5	RGD: BRT-tekeningen	0	4	4	-4	-4	0	0
6	RGD: Veilig werken op hoogte	6	20	14	-10	-10	-20	0
7	RGD: Stimulering Haagse portefeuille	0	0	61	14	-61	-14	0
8	RGD: Monumenten	5	20	20	20	20	20	0
9	Energieinvesteringsaftrek voor verhuurders	39	39	0	0	0	0	0
10	Garantie kredietverlening voor duurzame energieproductie	pm	pm	pm	pm	pm	0	0
<i>Verkeer en Waterstaat</i>								
1	Spoor: Overwegen	0	15	20	0	0	0	0
2	Spoor: Geluidssanering	0	10	10	0	0	0	-20
3	Spoor: Steenstoringen	10	15	10	0	0	0	0
4	Spoor: ERTMS	0	44	44	0	0	0	0
5	Spoor: Extra kwaliteit NSP's + A'dam CS	28	28	10	10	0	0	0
6	Spoor: Havenspoorlijn	0	15	0	0	0	0	-15
7	Water: Stormvloedkeringen	0	30	30	29	0	0	-89
8	Water: Bodemsanering Vecht	70	0	0	0	0	0	-70
9	Water: Uiterwaarden	5	10	15	15	0	0	-45
<i>Economische Zaken</i>								
1	SBIR Innovatieve producten	50	0	0	0	0	0	0
2	Sloopregeling CV ketels	20	20	0	0	0	0	0
3	Aanschafsubsidies o.a. ledlampen	30	50	0	0	0	0	0
4	Uitbreiding IPC	20	18	21	16	17	0	0
5	Innovatie financiële sector	15	20	8	7	0	0	0
6	Pilot 'Smart Living'	1	10	6	3	0	0	0
7	Mensvriendelijke interface tussen gebruiker en digitale systemen	1,5	5	2	0	0	0	0
8	Tijdelijke verschuiving private naar publieke innovatie	0	0	0	0	0	0	0
9	Intensiveren van het buitenlandinstrumentarium	1	4	5	5	5	0	0
10	Intensiveren van het buitenlandinstrumentarium	1	5	13	17	19	0	0
11	Beginnende- en doorstartende internationaliseerders	2	7	10	10	10	0	0
12	ICT onderzoeksinfrastructuur	35	75	-10	-47	-55	0	0

13	Additionele Kapitaalstorting ROM's	8	8	0	0	0	0	0
14	Versnellen walstroom scheepvaart	1	2	2	2	1	0	0
15	Maatsch. thema's in innovatieprogramma's	13	28	35	10	0	0	0
<i>LNV</i>								
1	Versnelling investeringsregeling duurzame stallen	5	10					
2	Luchtwassers voor de varkenshouderij	10	10					
3	Uitbreiding regeling Borgstellingsfonds	10						

Toelichting

A: Voorstellen > 100 mln. en ¼ in 2009/2010

BZK

1. Het Informatiehuis Veiligheid (IHV)
Met het IHV wordt beoogd informatiesystemen, applicaties en communicatiemiddelen (C2000) in een drietal servicecentra te bundelen.
2. Veilige Publieke Taak (VPT)
Het gaat hier om een optelling van maatregelen die samen tot meer dan 100 mln. optellen. Dit betreft onder andere 8.000 camera's, verbeteren ketenregistratie, extra opleiding en training politiemedewerkers en bouwkundige aanpassingen overheidsgebouwen ('aanpassingen veilig gebouw')

ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAPPEN

1. Renovatie/duurzaamheid schoolgebouwen (i.s.m. gemeenten)
Het voorstel betreft een aanvraagprocedure voor PO- en VO-scholen om geld duurzaam te investeren in schoolgebouwen, waardoor een beter binnenmilieu, energiebesparing en lagere exploitatielasten gerealiseerd kunnen worden.
2. Onderwijsgebouwen HO
De universiteiten en hogescholen zijn in het kader van een betere kwaliteit, rendement en het voorkomen van uitval bouwplannen aan het ontwikkelen.
3. Bevorderen excellente wetenschap en de maatschappelijke opbrengst daarvan
Op een aantal gebieden wordt excellente wetenschap en de samenhangende maatschappelijke opbrengst bevorderd. Hierbij gaat het om een aantal niet-gerelateerde thema's: geesteswetenschappen, valorisatie van kennis, excellentie in het HO, poolonderzoek, excellente PhD's en archiefonderzoek Suriname.
4. Brede scholenbouw (i.s.m. gemeenten)
Via een aanvraagprocedure ontvangen gemeenten een bijdrage voor het multifunctioneel maken van onderwijshuisvesting. Daarbij wordt 47% cofinanciering verondersteld.
5. Investerings in ICT in PO, VO, MBO en in de wetenschap
OCW stelt investeringen voor in hardware en software op po, vo en mbo instellingen voor moderne computers en breedbandverbindingen. Daarnaast stelt OCW voor om de praktijklokalen up to date te maken.
6. Voorstel HBO-raad: scholingsvouchers

Het voorstel betreft het beschikbaar stellen van scholingsvouchers á €2500 voor ca. 32.000 werknemers in zowel MKB als grootbedrijf. Hiermee kunnen mensen in deeltijd ingezet worden en tegelijkertijd investeren in scholing. Tevens veroorzaken vouchers een impuls voor innovatie van onderwijsaanbod dat aansluit op de vraag van de arbeidsmarkt.

7. Tijdelijke inzet overtollig personeel in bedrijfsleven in OCW-sectoren
Doel van het voorstel is om op korte termijn de goed opgeleide vakmensen uit het bedrijfsleven die nu en komend half jaar via de WTV-regeling thuis komen te zitten aan het werk te laten blijven en maatschappelijk nuttig bezig te laten zijn in de sectoren binnen OCW.
8. Tijdelijke inzet kenniswerkers
Voorgesteld wordt om 3000 kenniswerkers (gepromoveerde onderzoekers met enige jaren werkervaring) gedurende 2 jaar in te zetten op maatschappelijke thema's, om te voorkomen dat deze experts hun kennis en ervaring verliezen tijdens werkloosheid. Er wordt een rijksbijdrage van 50% voorgesteld.
9. Monumenten en historische gebouwen
Betreft herbesteding van rijksmonumenten en het wegwerken van restauratieachterstanden bij rijksmonumenten.

VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER

1. RGD: Omzetten huur in koop
Via de leenfaciliteit wil de RGD een aantal panden omzetten van huur naar koop.
2. Sloopregeling autobranche
Er wordt een premie voorgesteld voor het inleveren van een oude auto's en bestelwagens bij aankoop van een nieuwe schonere auto.
3. Energiezuinige straatverlichting
Het versneld vervangen van verouderde armaturen bij openbare verlichting door energiezuiniger typen.
4. Stimuleringsregeling bestaande woningbouw (energieprestatie woningen verbeteren)
Subsidierегeling voor energiebesparende maatregelen aan de eigenwoning. De subsidie is gekoppeld aan de verbetering van de energieprestatieindex van de woning.
5. Stimuleringsregeling onderhoudsactiviteiten o.a. scholen en zorginstellingen
Het betreft een bijdrage van 30% aan de onderhoudsactiviteiten aan huisvesting van non-profit instellingen. Subsidie zou moeten worden verleend aan plannen voor een inhaalslag in onderhoud en kwaliteitsverbetering met als ambitie een energiebesparing van 20-30% en verbetering van het binnenmilieu.
6. Energiezuinige nieuwbouw
Een subsidie voor bouwprojecten met ambities voor energiebesparende maatregelen die hoger liggen dan wettelijk voor geschreven. De subsidie is bedoeld zijn voor projecten die al gepland zijn voor 2008/2009 en als gevolg van de kredietcrisis de niet doorgaan, vertragen of waarvan de ambities op energiebesparinggebied naar beneden worden bijgesteld.

VERKEER EN WATERSTAAT

1. Water: Zandsuppleties c.q. zandmotor
Vooruitlopend op de definitieve besluitvorming over de gewenste versterking van de Nederlandse kust (zandsuppleties) zal het volume aan zand worden opgevoerd in de vorm van dan wel zandsuppleties dan wel zandmotor.
2. Hoofdwegennet: Bruggen en renovatie wegen
De versnellingsmaatregelen op het Hoofdwegennet houden verband met het versneld uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden zoals onder meer reparaties veroorzaakt door Vorstschade, Verkeersveiligheid, Kunstwerken (bruggen, viaducten e.d.) en de verzorgingsplaatsen.

ECONOMISCHE ZAKEN

1. Investeringsimpuls Elektrische voertuigen
Een samenhangend pakket maatregelen die nodig zijn om de Nederlandse bedrijvigheid op het gebied van elektrische voertuigen te ondersteunen. Andere overheden dragen ook bij.
2. Industrie duurzaamheidsregeling
Het betreft een generieke regeling gericht op energiebesparende investeringen in de industrie.
3. Impuls launching customer
Kansrijke innovaties zijn bij marktintroductie nog vaak duurder dan gevestigde technologieën door gebrek aan praktijkervaring en schaalnadelen. Dit probleem is te zien bij innovatieve, duurzame producten, maar ook bij ICT, bouw, watersector, environment, duurzame energie en life sciences and health. Het idee achter dit voorstel is dat de overheid als launching customer zou kunnen helpen deze drempel over te komen.
4. Brainport/HTCE-Zuidoost
Een gecombineerde investeringsslag van de Rijksoverheid, provincie Brabant, gemeente Eindhoven en de regionaal gevestigde industriële spelers (o.a. Philips, ASML, NXP, OCE) in R&D-activiteiten bij de derde mainport van NL. Hierbij is het doel om de concurrentiepositie op peil te houden en om kenniswerkers te behouden.
5. Herstructurering bedrijventerreinen
Het voorstel beoogt een extra investering van € 100 mln. in de herstructurering van bedrijventerreinen in 2010 en 2011.
6. ICT
Het voorstel is om een aantal bestaande ICT-programma's van de overheid fors uit te breiden.
7. Behoud kenniswerkers in de regio
Kostenreductiemaatregelen van bedrijven op innovatie kunnen ten koste gaan van menselijk kapitaal omdat (internationale) kenniswerkers die met veel moeite naar Nederland zijn gehaald weer terug keren naar het thuisland. Voorgesteld wordt deze kenniswerkers tijdelijk onder te brengen bij publieke kennisinstellingen.
8. ICT in het MKB en maatschappelijk domein
Voorstel betreft versterken, bundelen en verlengen van programma's gericht op het verbeteren van dienstverlening in maatschappelijke domeinen met gebruik van ICT-toepassingen en het versterken van het MKB.

LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit

1. Versnelling Investeringsbudget Landelijk Gebied

Voorstel is om in overleg met de provincies (het budget ILG ligt bij de provincies) te komen tot een versnelling in 2009 en 2010 binnen de beschikbare middelen van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG).

VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT

1. Verkorting afschrijvingstermijnen onroerend goed

Zorginstellingen schrijven hun gebouwen nu af in 50 jaar. Dat is niet marktconform.. Verkorten van de afschrijvingstermijn zorgt echter voor een daling van het eigen vermogen van instellingen. VWS wil daarom eenmalig een vorm van balanssteun verstrekken om het eigen vermogen op peil te houden. Dit kan het krijgen van krediet voor investeringen vergemakkelijken en daarmee een impuls geven aan investeringsprojecten.

2. Versnelde afschrijving immateriële vaste activa bij ziekenhuizen

Invoering van gereguleerde marktwerking maakt dat zorginstellingen hun balansen (meer) marktconform moeten maken. Daar hoort ook het afschrijven van immateriële vaste activa (IVA) bij. Het afwaarderen van IVA kan het krijgen van krediet voor investeringen vergemakkelijken en daarmee een impuls geven aan investeringsprojecten.

3. Stimuleren sportaccommodaties

Dit investeringsvoorstel heeft betrekking op het investeren in het multifunctioneel gebruik van bestaande sportaccommodaties voor onderwijs, naschoolse opvang en de omliggende wijk.

4. Impuls ICT AWBZ

Het gaat hier om een intensivering in een groot ICT project om de administratie in de AWBZ persoonsvolgend te maken.

5. ICT impuls in de cure

Het gaat hier om een investering in de ICT in de curatieve zorg.

6. Jeugdzorg: arbeidsmarkt, ICT en bouw

Het voorstel is om te investeren in de kwaliteit van personeel, in de ICT-infrastructuur, in de capaciteitsuitbreiding van de gesloten jeugdzorg en in de verbetering van de duurzaamheid van de bestaande capaciteit in de provinciale jeugdzorg.

WONEN, WIJKEN EN INTEGRATIE

1. Woonfonds: participatie

Het betreft een voorstel om een publiek/privaat fonds op te richten waarin zowel de rijksoverheid als mede-overheden en beleggers in participeren. Het idee is dat rijksoverheid met dit fonds aanbod in de bouw continueert door zelf een deel van de woningen van een project op te kopen.

2. Woonfonds: garantie

Het betreft een voorstel om een privaat fonds op te richten met een overheidsgarantie. Institutionele beleggers en ontwikkelaars vullen het fonds. Het idee is dat dit fonds zo aanbod in de bouw continueert door zelf een deel van de woningen van een project op te kopen. De rijksoverheid staat 100% garant voor eventuele prijsdalingen van deze woningen.

3. Versnelling BLS

Het BLS voorstel van WWI bestaat uit 2 delen namelijk het naar voren halen van de middelen 2012-2015 (totaal 240 mrd.) naar de jaren 2009 en 2010 en het verschuiven van de te verwachten restitutie van € 60 mln. over de lopende BLS periode naar 2010.

4. Energiebesparingsfonds

Er wordt een interne begrotingsreserve voorgesteld voor een garantstelling voor een nog op te richten energiebesparingsfonds dat gevoed moet worden met private middelen. De omvang van de begrotingsreserve wordt geraamd op 100mln (10% van de uitstaande som).

SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID

1. Het betreft maatregelen op gebied van verlenging WTV, scholing, EVC's en deeltijd WW.

B: Voorstellen > 100 mln. maar niet ¾ in 2009/2010

BUITENLANDSE ZAKEN

1. Verhoging ODA-budget

Verhoging ODA-budget ten behoeve van economische bedrijvigheid en werkgelegenheid in ontwikkelingslanden Het gaat ondermeer om de investeringsprogramma's waar het Nederlandse bedrijfsleven direct bij betrokken is.

BINNENLANDSE ZAKEN

1. Modernisering informatiehuishouding

Voorstel betreft het wegwerken archiefachterstanden overheid en digitalisering daarvan.

2. Vergroening Publieke dienstverlening

Via inzet van –groene- ICT zouden de werkprocessen van de publieke sector opnieuw moeten worden ingericht, waarbij deze zo min mogelijk milieubelastend worden gemaakt.

ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

1. Ondersteuning, conciërges, werkdruk

Doel is de werkdruk van onderwijzers en directeuren te verlagen en de veiligheid op scholen te verhogen door in het primair onderwijs extra conciërges aan te nemen voor de periode 2009 t/m 2013.

VERKEER EN WATERSTAAT

1. Aanleg hoofdwegen

In de begroting van 2009 heeft V&W voor de jaren 2011 en 2012 een budgettair probleem omdat het wegenprogramma ambitieuzer is dan het bijgehorende budget (er zijn meer plannen dan euro's in de begroting; overplanning). Enerzijds betreft het hier het reguliere aanlegprogramma, anderzijds komt dit ook door de recent aangenomen Spoedwet. Het voorstel is om de overplanning van 2011 en 2012 te financieren door middel van een kasschuif.

2. Nieuwe Sleutel Projecten

In de aanbestedingsprocedure van de NSP's is gebleken dat er sprake is van tekorten. Indien het Rijk deze tekorten compenseert, zal dit voor deze projecten nog een substantieel

versnellings­effect op de bestedingen hebben in 2009/2010. Het gaat hierbij om de projecten NSP Arnhem, Den Haag en Rotterdam.

3. Vaarwegen: Binnenhavens

Gezien de grote overtekening van de tweede tranche Quick Wins Binnenhavens, kan desgevraagd een derde tranche in de markt worden gezet. Er is sprake van cofinanciering door gemeenten. Deze investeringen verhogen de benuttinggraad van het Nederlandse vaarwegensysteem.

4 & 5 Vaarwegen: Sluiscomplex, baggeren en damwanden

Het betreft hier een pakket van maatregelen zoals het verwijderen van wrakken, de aanpak en vervanging van damwanden, het versneld en extra baggeren.

6. Verlaging kosten Schiphol

Dit betreft een combinatie van maatregelen voor kostenreductie op gebied van security, geluidsheffing, vliegbelasting, met het oog op concurrentiepositie Schiphol.

ECONOMISCHE ZAKEN

1. Zonnepanelen

Thuismarkt vergroten door marktintroductiesubsidie voor particulieren en bedrijven te intensiveren (van ca 20 MW) tot 80 MW in 2009 en 100 MW in 2010, waarmee ca. 40-50.000 woningen per jaar met zonnepanelen kunnen worden uitgerust.

2. Rijksbijdrage aan CCS demoprojecten

Rijksbijdrage in de kosten voor aanleg van de transport- en opslaginfrastructuur voor twee demoprojecten (Rijnmond en Noord-Nederland).

3. Investeringsimpuls Windenergie Op Zee

500MW extra committeren met komende SDE-tender (november 2009). Daarnaast investeren in meetmasten op zee, belangrijke voorwaarde voor windenergie op zee.

4. Verhoging Innovatiekrediet

Met dit voorstel wordt invulling gegeven aan de versnelling en de tijdelijke intensivering van de maatregelen om de (financiële) crisis te bestrijden bij innovatieve bedrijven.

Innovatiekredieten hebben een directe impact op de kredietcrisis in de reële economie.

Daarenboven wordt voorgesteld de bestaande innovatiekredietregeling tijdelijk uit te breiden met 110 mln ten behoeve van een duurzaamheidscomponent.

5. Hogere FES-impuls innovatie etc.

Het gaat om een aanvulling van het beschikbare Fes-budget van 500 mln. voor de Fes-ronde, die reeds is gestart.

6. Duurzaamheid in innovatieprojecten

Het voorstel betreft een innovatieve impuls in een aantal voorstellen op de gebieden milieu/energie, gezondheid en ontwikkelingssamenwerking

VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT

1. Bouwimpuls AWBZ

Versnelling van reeds geplande bouwactiviteiten en intensivering van bouwinvesteringen in de AWBZ. De versnelling betreft het verbouwen van drie- of meerpersoonskamers tot eenpersoonskamers. De intensiveringen omvatten voorstellen voor verbetering van de

brandveiligheid, de klimaatbeheersing en het duurzaam energieverbruik en het realiseren van nulredewoningen.

2. R&D investering

Het betreft een investering in de ontwikkeling van ondersteunende technologie in de zorgsector.

3. High Tech Kankerbestrijding

Het betreft een investeringsbijdrage van en een garantiestelling door de overheid voor de bouw van drie in radiotherapie gespecialiseerde behandelcentra (Holland PTC) voor mensen met kanker.

4. Scholing en arbeidsbemiddeling

Het gaat hier om een investering in het herplaatsen en omscholen van werknemers in andere sectoren richting de zorg, via de oprichting door het CWI van zogenaamde branche servicepunten.

WONEN, WIJKEN EN INTEGRATIE

1. ISV

Het ISV-voorstel betreft het extrapoleren van de iSV op het niveau € 243 mln vanaf 2012 en het versnellen van een deel van het budget voor 2012-2014 door een kasschuif naar 2010-2011.

2. Nota ruimte: verlenging en versnelling

Betreft het verlengen en verhogen van het NRb van 2015 tot 2020 met € 200 mln. per jaar voor het versnellen van regionale gebiedsontwikkelingstrajecten (totaal € 1,2 mld). De helft van de middelen voor 2015 en 2016 worden versneld ingezet in de jaren 2009-2010.

D: Voorstellen voor fiscale intensiveringen

De meeste lastenverlichtingen, in het bijzonder tariefsverlaging in IB/LB en OB, zijn weliswaar in technische zin tijdelijk vorm te geven, maar politiek gezien lastig terug te draaien vanwege het negatieve koopkrachteffect in het jaar waarin de maatregel wordt teruggedraaid.

	Maatregel	2010	2011	2012	2013	2014	Struc.
1	Verlaging tarief eerste schijf met 0,3%	500	-	-	-	-	-
	Verhogen algemene heffingskorting met €50	600	-	-	-	-	-
	Verhogen max. arbeidskorting met € 100	600	-	-	-	-	-
	Verhogen maximum IACK met €700	518	-	-	-	-	-
2	Vereenvoudiging inkomensafhankelijke bijdrage Zvw vergezeld van compenserende inkomensmaatregelen	500	500	500	500	500	500
3	Vereenvoudiging vergoedingen en verstrekkingen vergezeld van compenserende inkomensmaatregelen	100	100	100	100	100	100
4	Aftrekpost IB voor aan eigen huis verrichte onderhoudsdiensten met drempel en plafond	1000	-	-	-	-	-
5	Introductie uniform BTW-tarief vergezeld van aanvullende inkomensmaatregelen	500	500	500	500	500	500
6	Verlaging van algemene BTW-tarief met 1%	2200	-	-	-	-	-

7	Verlaging van verlaagde BTW-tarief met 1%	788	-	-	-	-	-
8	Verlaging van renovatie aan particuliere woningen van algemene naar verlaagde BTW-tarief	235	-	-	-	-	-
9	Verlaging bouw en aankoop woningbouw van algemene naar verlaagde tarief	340	-	-	-	-	-
10	BTW vrijstelling vermogensbeheerdiensten aan pensioenfondsen	150	150	150	150	150	150
11	Tijdelijke verlaging BPM voor personenauto's (verlaging CO2-deel)	100	-	-	-	-	-
12	Structureel verlagen overdrachtsbelasting met 3% met gelijktijdige verhoging van EWF	0 ⁶	0	-	-	-	-
13	Idem, met gelijktijdige verhoging OZB	0	0	-	-	-	-
14	Aanvullend tijdelijk verder verlagen overdrachtsbelasting	1300	-	-	-	-	-
15	Verruimen afdrachtvermindering WBSO door verhogen tarief tot € 110.00 naar 50% en daarboven naar 17%	100	100	-	-	-	-
16	Verhoging plafond MIA/VAMIL ten behoeve van stimulering aanleg oplaadpunten elektrische auto's ⁷	25	25	-	-	-	-
17	EIA voor energiebesparende investeringen door woningcorporaties en particuliere verhuurders	70	70	-	-	-	-
18	Verruimen carry back maatregel voor 2008 en 2009	335	10	140	300	-	-
19	Vervroegde afschrijving bedrijfsgebouwen	500	-	-	-	-	-
20	Verhogen MKB-winstvrijstelling met 2%	100	100	-	-	-	-
21	Verbreiding toepassing ondernemersfaciliteiten	200	200	-	-	-	-
22	Betalingsuitstel LB-verplichtingen en/of BTW-verplichtingen werkgevers	Enorm kas effect	-	-	-	-	-
23	Tijdelijk versoepelen dubbele hypotheekrenteaftrek bij twee huizen	PM	-	-	-	-	-
24	Tijdelijk verlengen vrijstellingstermijn overdrachtsbelasting van zes naar 12 mnd	PM	-	-	-	-	-
25	Deblokkeren spaarloon en levenslooptegoed	nihil	-	-	-	-	-
26	Tijdelijke renteaftrek consumptief krediet	300	600	900	1200	1500	-
27	Op verzoek verlagen percentages Voorlopige Aanslag winstbelasting in combinatie met kwijtschelden heffingsrente	PM	PM	-	-	-	-
28	Versneld terugbetalen vooraf trek btw door het vooraf laten verstrekken van informatie door belastingplichtige	Kas effect	-	-	-	-	-
	Versneld terugbetalen vooraf trek btw door kwartaalaangever als maandaangever op te nemen	Kas effect	-	-	-	-	-

⁶ Uitgaande van volledige compensatie; zie begeleidende tekst.

⁷ Daarbij is het type technologie nog niet vastgesteld.

Toelichting bij de fiscale maatregelen

1. Maatregelen gericht op de koopkracht

- Internationale organisaties zijn het erover eens dat een belastingverlichting voor mensen met lagere inkomens het meest effectief is als middel om de bestedingen op peil te houden. Mensen met lagere inkomens zullen het meest geneigd zijn een belastingvoordeel onmiddellijk om te zetten in consumptie (hogere multiplier dan hogere inkomens).
- Diverse soorten koopkrachtmaatregelen zijn denkbaar. In het overzicht zijn de volgende lastenverlichtende maatregelen opgenomen:
  - Verlagen van het tarief eerste schijf IB/LB met 0,3% (kosten ca. € 500 mln);
  - Verhogen van de algemene heffingskorting met € 50 (kosten ca. € 600 mln);
  - Verhogen van het maximum in de arbeidskorting met € 100 (kosten ca. € 600 mln);
  - Verhogen van het maximum in de IACK met € 700 (kosten ca. € 518 mln).
- Vanzelfsprekend zijn ook combinaties van deze instrumenten (al dan niet met andere heffingskortingen) mogelijk.
- De uitvoering is op zichzelf eenvoudig, maar tariefswisselingen gedurende het jaar brengen een herstelactie in de uitvoering met zich. Bij voorkeur wordt dit type maatregelen dus per 1 januari (2010) genomen.

2. Maatregel gericht op vereenvoudiging Zvw-stelsel

- Deze maatregel betreft compenserende inkomensmaatregelen die de vereenvoudiging van de fiscale behandeling van de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) voor de Zorgverzekeringswet moeten begeleiden.
- De vereenvoudiging van de IAB is een belangrijke stap naar een eenvoudiger belastingstelsel. Deze maatregel biedt de mogelijkheid een versterkte vereenvoudiging door te voeren door één tarief van 3,3% voor de IAB te introduceren. De introductie van één tarief gaat gepaard met koopkrachteffecten.
- Voor de compensatie van deze koopkrachteffecten wordt € 500 miljoen gereserveerd. In feite betreft de maatregel dan ook het inzetten van het koopkrachtinstrumentarium. Door dat instrumentarium gericht in te zetten op het compenseren van de effecten van de introductie van één tarief wordt dan ook een forse vereenvoudiging van de loonheffing en reductie van administratieve lasten gerealiseerd. Dit levert weer een belangrijke bijdrage aan het realiseren van de kabinetsdoelstelling inzake de reductie van administratieve lasten.

3. Maatregel gericht op vereenvoudiging vergoedingen en verstrekkingen

- Deze maatregel betreft compenserende inkomensmaatregelen die de vereenvoudiging van de fiscale behandeling van de het stelsel van vergoedingen en verstrekkingen moeten begeleiden.
- De vereenvoudiging van het stelsel van vergoedingen en verstrekkingen is een belangrijke stap naar een eenvoudiger belastingstelsel. De introductie van één tarief gaat gepaard met koopkrachteffecten.
- Voor de compensatie van deze koopkrachteffecten wordt € 100 miljoen gereserveerd. In feite betreft de maatregel dan ook het inzetten van het koopkrachtinstrumentarium. Door dat instrumentarium gericht in te zetten op het compenseren van de effecten van de

vereenvoudiging van het stelsel van vergoedingen en verstrekkingen wordt een forse vereenvoudiging van de loonheffing en reductie van administratieve lasten gerealiseerd. Dit levert een belangrijke bijdrage aan het realiseren van de kabinetsdoelstelling inzake de reductie van administratieve lasten.

4. Aftrekpost voor onderhoudskosten in de IB

- De maatregel betreft het (tijdelijk) (her)introduceren van een aftrekpost in de inkomstenbelasting voor onderhoud aan en renovatie van de eigen woning. De maatregel zal een drempel en een plafond moeten bevatten. Op deze wijze beoogt de maatregel de bestedingen op dit terrein te stimuleren. O.a. Duitsland heeft een vergelijkbare aftrekpost verder geïntensiveerd.
- De uitvoering is gecompliceerd en uitermate fraudegevoelig. Voorts is de afbakening van werkzaamheden die wel en werkzaamheden die niet meer onder de aftrekpost vallen gecompliceerd.
- Gelet op het fraudegevoelige karakter van de maatregel en de grote aantrekkingskracht worden de kosten in een grove raming op ca. € 1 miljard geraamd.
- Een ander nadeel van de vormgeving is het feit dat teruggave via de inkomstenbelasting betekent dat de aftrek pas in het jaar volgend op het jaar waarin de kosten gemaakt zijn plaats kan vinden.
- Deze waren ook de redenen waarom de maatregel, die in het verleden ook heeft bestaan, is afgeschaft.

5. Introductie uniform BTW-tarief

- De maatregel betreft het introduceren van een uniform BTW-tarief vergezeld van compenserende inkomensmaatregelen. Berekend is dat bij een budgettair neutrale invoering van een uniform BTW-tarief het generieke tarief 15,9% kan bedragen.
- De maatregel levert een forse vereenvoudiging van het belastingstelsel en een reductie van de administratieve lasten op. Verder levert het, mits in combinatie met een verschuiving van belastingdruk van directe naar indirecte belasting een bijdrage aan de lange termijnontwikkeling van het belastingstelsel.
- De introductie van een uniform BTW-tarief gaat echter met forse koopkrachteffecten gepaard, omdat de tarieven voor o.a. levensmiddelen flink verhoogd worden. Om deze effecten te compenseren zijn aanvullende, lastenverlichtende inkomensmaatregelen nodig, waarvan de hoogte op € 500 miljoen is gezet.
- Vanwege de systeemaanpassingen heeft deze introductie een langere invoeringstermijn (2^e helft 2010) nodig.
- Bij de introductie van een uniform BTW-tarief kan weerstand verwacht worden van de sectoren die nu een verlaagd btw-tarief kennen, zoals levensmiddelen, horeca, sierteelt, kermessen, circussen, bibliotheken, boeken, kranten, personenvervoer etc.

6. Verlaging van algemene BTW-tarief met 1%

- Verlaging van het algemene BTW-tarief met 1% komt neer op een lastenverlichting van € 2,2 mrd.

- De lastenverlichting komt in principe aan iedereen ten goede. Het grootste voordeel gaat echter naar de grootste uitgevers.
- De maatregel jaagt de consumptieve bestedingen aan, maar stimuleert de import en heeft daarmee een weglekeffect naar het buitenland.
- Verlaging met een hoger/lager percentage levert een evenredig grotere/kleinere lastenverlichting op.
- Lastig in de administratie: enige voorbereidingstijd nodig. Tijdelijke maatregel leidt tot grote administratieve lasten (noodzaak van twee keer omprijzen). Voorts kent de maatregel het risico op ineffectiviteit dat de verlaging niet volledig doorwerkt in de prijzen.

7. Verlaging van verlaagde BTW-tarief met 1%

- Verlaging van het verlaagde BTW-tarief met 1% komt neer op een lastenverlichting van € 788 mln.
- De lastenverlichting komt in principe aan iedereen ten goede. Het grootste voordeel gaat echter naar de grootste uitgevers.
- De maatregel jaagt de consumptieve bestedingen aan, maar stimuleert de import en heeft daarmee een weglekeffect naar het buitenland.
- Verlaging met een hoger/lager percentage levert een evenredig grotere/kleinere lastenverlichting op.
- Lastig in de administratie: enige voorbereidingstijd nodig. Een tijdelijke maatregel leidt tot grote administratieve lasten (noodzaak van twee keer omprijzen). Voorts kent de maatregel het risico dat de verlaging niet volledig doorwerkt in de prijzen.

8. Verlaging van renovatie aan particuliere woningen van algemene naar verlaagde BTW-tarief

- Verlaging van het BTW-tarief voor renovatie kan relatief gemakkelijk en voor bepaalde tijd ingevoerd worden.
- Geschatte lastenverlichting van deze maatregel is € 235 mln. De maatregel levert naar verwachting meteen een impuls over voor de sector.
- Hoewel de maatregel op dit moment vermoedelijk niet is toegestaan onder Europese regelgeving, wordt er onderhandeld over verruiming van de regels voor toepassing van het verlaagde tarief. Het Voorzitterschap streeft ernaar nog dit voorjaar tot besluitvorming te komen.
- Het begrip 'renovatie' is echter moeilijk af te bakenen en de maatregel is daarom gevoelig voor misbruik. Dit levert ook een probleem voor de mogelijke kosten van de maatregel.

9. Verlaging bouw en aankoop woningbouw van algemene naar verlaagde tarief

- Verlaging van het BTW-tarief voor het bouwen/koop van nieuwe woningen kan relatief gemakkelijk snel en voor bepaalde tijd ingevoerd worden.
- Geschatte lastenverlichting van deze maatregel is € 340 mln. De maatregel levert naar verwachting meteen een impuls op voor de sector.
- Op dit moment is de maatregel niet toegestaan onder Europese regelgeving. Er wordt op dit moment wel onderhandeld over verruiming van de regels voor toepassing van het verlaagde

tarief, maar twijfelachtig is (nog meer dan ingeval van renovatie) of dit op hele korte termijn tot besluitvorming zal leiden.

10. BTW vrijstelling vermogensbeheerdiensten aan pensioenfondsen

- De vrijstelling beoogt permanent een vrijstelling te verlenen voor vermogensbeheerdiensten aan pensioenfondsen en is dus niet op tijdelijke basis te nemen.
- De maatregel is makkelijk en snel in te voeren.
- De maatregel stimuleert het vestigingsklimaat voor financiële dienstverleners in Nederland.
- Geschatte lastenverlichting is € 150 mln per jaar.

11. Tijdelijke verlaging BPM voor personenauto's (verlaging CO2-deel)

- Tijdelijke verlaging van de BPM kan een stimulerend effect hebben op aankoop van auto's.
- In Nederland zijn veel toeleveranciers voor auto-onderdelen actief en ook de autobranche wordt ondersteund.
- De maatregel zorgt enigszins voor een bijdrage aan duurzaamheid door de vervanging van oudere vervuilende auto's door minder vervuilende auto's.
- De maatregel levert een lastenverlichting op van € 100 mln per jaar.

12. Structureel verlagen overdrachtsbelasting met 3% met gelijktijdige verhoging van EWF

- De maatregel beoogt het structureel verlagen van het tarief in de overdrachtsbelasting met 3%. De kosten bedragen € 830 mln per procentpunt, dus € 2,5 mrd structureel.
- De maatregel heeft direct gevolg voor de kostprijs van bestaande woningen. Bovendien wordt het verschil tussen de benodigde hypotheek en de waarde van de woning kleiner, hetgeen de hypotheekverlening in het bijzonder voor koopstarters zou kunnen vergemakkelijken.
- Lagere overdrachtsbelasting draagt voorts bij aan een flexibelere arbeidsmarkt omdat de mobiliteit met een verlaging van de OVB stijgt.
- Dit levert een lastenverlichting op, die gedekt kan worden door gelijktijdige verhoging van de Eigenwoningforfait (EWF). Een stijging van het EWF met 0,05% levert op: 186 mln (2009); € 195 mln (2010) € 205 mln (2011). Het EWF moet dus met minimaal 0,65% omhoog om de verlaging van de OVB te dekken.
- De maatregel betekent een lastenverzwaring voor bestaande huiseigenaren en beperkt de facto de hypotheekrenteaftrek. Voorts is het de vraag, in hoeverre de lastenverlichting op de duur niet zal 'verdampen'. Over nieuwbouwwoningen wordt geen overdrachtsbelasting betaald. Voor nieuwbouwwoningen heeft de maatregel geen effect.
- Voor het verlagen van de overdrachtsbelasting is een wetswijziging noodzakelijk. Het effect doet zich dus pas in 2010 voor.
- Verlagen van de overdrachtsbelasting kan niet dan met zeer grote bezwaren met terugwerkende kracht. De overdrachtsbelasting is een puntbelasting: belastbare feit is de overdracht van het goed. De notaris draagt vervolgens de verschuldigde overdrachtsbelasting af. Terugwerkende kracht vereist dan ook teruggaaf, dus aanpassing van aktes e.d. Voorts zijn systeemaanpassingen nodig en hulp van het notariaat.

13. Structureel verlagen overdrachtsbelasting met 3% met gelijktijdige verhoging van OZB

- De lastenverlichting die voortvloeit uit verlaging van de overdrachtsbelasting kan ook gedekt worden door gelijktijdige verhoging van de OZB-tarieven. De OZB-tarieven zouden dan moeten stijgen met € 2,5 mrd. Aangezien de OZB circa € 2,7 mrd oplevert, zouden de tarieven bijna verdubbeld moeten worden. Overigens is de OZB een gemeentelijke belasting: de extra OZB-opbrengst zal dan ook uit het Gemeentefonds genomen moeten worden.
- De maatregel betekent een lastenverzwaring voor bestaande huiseigenaren.
- Voor het verlagen van de overdrachtsbelasting is een wetswijziging noodzakelijk. Het effect doet zich dus pas in 2010 voor.
- Verlagen van de overdrachtsbelasting kan niet dan met zeer grote bezwaren met terugwerkende kracht. De overdrachtsbelasting is een puntbelasting: belastbare feit is de overdracht van het goed. De notaris draagt vervolgens de verschuldigde overdrachtsbelasting af. Terugwerkende kracht vereist dan ook teruggaaf, dus aanpassing van aktes e.d. Voorts zijn systeemaanpassingen nodig en hulp van het notariaat.

14. Aanvullend: tijdelijk verlagen van de overdrachtsbelasting van 3% naar 0%.

- De maatregel beoogt het tijdelijk verlagen van het tarief in de overdrachtsbelasting van 3% naar 0 in 2009. Vervolgens zal het tarief weer oplopen naar 1,5% in 2010 en 3% in 2011.
- De kosten bedragen € 830 mln per procentpunt, dus € 2,5 mrd in 2009 en 1,3 mrd in 2010.
- Voor het verlagen van de overdrachtsbelasting is een wetswijziging noodzakelijk. Het effect doet zich dus pas in 2010 voor.
- Verlagen van de overdrachtsbelasting kan niet dan met zeer grote bezwaren met terugwerkende kracht. De overdrachtsbelasting is een puntbelasting: belastbare feit is de overdracht van het goed. De notaris draagt vervolgens de verschuldigde overdrachtsbelasting af. Terugwerkende kracht vereist dan ook teruggaaf, dus aanpassing van aktes e.d. Voorts zijn systeemaanpassingen nodig en hulp van het notariaat.

15. Verruimen afdrachtvermindering WBSO

- Intensivering van de WBSO werkt via een vermindering van de te betalen loonbelasting direct door in de kaspositie van de ondernemingen met R&D faciliteiten in Nederland.
- Intensivering WBSO zorgt er voor dat er door het bedrijfsleven niet extra wordt bezuinigd op R&D personeel. Hiermee kan de Nederlandse kennispositie (en internationale concurrentiepositie) op peil blijven.
- De intensivering komt ten goede aan alle Nederlandse bedrijven. Het weglek effect van de regeling (naar buitenland) is nihil.
- Verhoging van het percentage afdrachtvermindering in zowel eerste als tweede schijf biedt een evenwichtig pakket voor het kleinbedrijf, MKB als grootbedrijf, het laatste voor zover het nog niet tegen het plafond aan zit.
- WBSO is een in het bedrijfsleven breed gewaardeerd fiscaal instrument en uiterst efficiënt in de uitvoering, zo blijkt uit een onafhankelijke evaluatie in 2005.
- De percentages van 28 en 14 kunnen bij ministeriële regeling worden aangepast. Verhoging van het plafond (maakt geen deel uit van het voorstel) vereist een wetswijziging.
- Intensivering van deze regeling brengt uitvoeringskosten met zich in de orde van € 5 miljoen (Senter novem (begroting EZ)).

16. Verhoging MIA/VAMIL t.b.v. stimulering aanleg netwerk oplaadpunten elektrische auto's

- De maatregel beoogt de aanleg van een netwerk van oplaadpunten voor elektrische auto's fiscaal te faciliteren door gebruik te maken van de investeringsaftrek en/of willekeurige afschrijving in de MIA/VAMIL. Van deze fiscale instrumenten wordt het budget verhoogd.
- Het effect op de korte termijn lijkt beperkt, omdat het opstarten van de investeringen enige tijd zal vergen.

17. Energie-investeringsaftrek voor investeringen in woningvoorraad

- De maatregel beoogt het toestaan van energie-investeringsaftrek (EIA) voor investeringen door woningcorporaties en particuliere verhuurders in de energiebesparing van hun woningvoorraad. De maatregel zorgt ervoor dat ongeveer 11% van de investeringskosten wordt gesubsidieerd.
- Tot nu toe is EIA uitgesloten voor investeringen in woningen. Doordat met woningcorporaties al in een sectorakkoord is afgesproken dat ze extra gaan investeren in energiebesparing zal deze maatregel amper voor extra structuurversterking/duurzaamheid zorgen. Liquiditeit bij woningcorporaties niet het probleem. Maatregel betekent waarschijnlijk een financiële stimulans van bestaande plannen. Dit geldt niet voor de particuliere verhuur maar dat gaat om een kleine extra investering (€ 25 mln).
- Omdat de wet moet worden aangepast, kan de maatregel niet eerder dan 2010 in werking treden. Moet nog worden bekeken of iets met terugwerkende kracht mogelijk is. De precieze juridische afbakening is nog onduidelijk en daardoor een punt van aandacht om bijv. staatssteunproblemen te voorkomen.
- Maatregel zorgt voor een tijdelijke verhoging van de het EIA-budget. Per jaar is het budget afgebakend (op is op). Kans is aanwezig dat woningcorporaties EIA-budget van de huidige gebruikers opmaken. Er geldt namelijk geen prioritering in aanwending van het budget.

18. Verruimen carry back over 2008 en 2009

- De maatregel beoogt om bedrijven meer liquiditeit te verschaffen door verruiming van de bestaande carry back regeling in de vennootschapsbelasting voor 2008 en 2009.
- Voor 2008 bestaat de mogelijkheid om de huidige carry back regeling zodanig aan te passen dat een redelijke schatting van het verlies in 2008 (bijv. d.m.v. een voorlopige jaarrekening) voldoende is voor een carry back naar de voorlopige aanslag van 2007. Dit levert direct liquiditeit op voor die bedrijven die over 2008 verliezen hebben gemaakt. Feitelijk betekent dit een versnelling van de uitbetaling van minimaal een half jaar.
- Voor 2009 wordt de bestaand carry back van één uitgebreid naar drie jaar. Met deze verruiming worden de mogelijkheden vergroot om negatieve jaarresultaten over 2009 te verrekenen met positieve jaarresultaten over eerdere jaren.
- De netto contante waarde van de maatregel bedraagt € 315 mln. Het kaseffect van de maatregel bedraagt € 335 in 2009, € 10 mln. in 2010, € 140 mln. in 2011, resp. € 300 mln in 2012.
- De gecombineerde maatregel helpt bedrijven die in 2008 en 2009 forse verliezen maken.
- De maatregel heeft geen of beperkt effect voor bedrijven die in de eerste drie kwartalen van 2008 goed hebben gedraaid en daardoor over 2008 winst of een beperkt verlies hebben gemaakt.

19. Vervroegde afschrijving bedrijfsgebouwen

- Het voorstel houdt in dat tijdelijk fiscaal wordt toegestaan 25% van de investering in bedrijfsgebouwen vervroegd af te schrijven i.p.v. jaarlijks 3,33%. In de jaren daarna mag minder worden afgeschreven totdat de fiscale restwaarde van het bedrijfsgebouw is bereikt.
- Deze maatregel leidt tot een incidentele vermindering van de afdracht van belastingen. Dit leidt tot een liquiditeitsimpuls van circa € 500 mln. Daardoor positieve prikkel voor ondernemers om te investeren in bedrijfsonroerend goed, waardoor bouwsector wordt ondersteund.
- De netto-contante waarde van de rentederving heeft een orde van grootte van € 150 – 200 mln, met negatief effect op het feitelijke EMU-saldo.

20. Verhogen MKB-winstvrijstelling met 2%

- De maatregel beoogt het verhogen van de MKB-winstvrijstelling in de IB met 2%. Deze maatregel levert een generieke lastenverlichting voor IB-ondernemers op in de orde van grootte van € 100 mln. De maatregel stimuleert het MKB.
- Met deze maatregel wordt het evenwicht hersteld in de fiscale behandeling van IB-ondernemer vergeleken met Vpb-ondernemer.

21. Verbreding toepassing ondernemersfaciliteiten

- Stimuleren van ondernemerschap door de toegang tot de ondernemersfaciliteiten in de inkomstenbelasting te verruimen (onder andere verminderen toepassing urencriterium) en ondernemersfaciliteiten beter te richten op de oorspronkelijke doelstellingen.
- Een deel van het budget is vereist voor compensatie van inkomenseffecten.

22. Betalingsuitstel LB-verplichtingen (inclusief premies) en/of BTW-verplichtingen werkgevers

- Bij een betalingsuitstel krijgt de inhoudingsplichtige werkgever gedurende een bepaalde termijn (bijvoorbeeld één maand) uitstel van de afdracht van loon- (incl. premies) en/of omzetbelasting. Dat verschaft hem onmiddellijk liquiditeit. Op deze wijze levert de maatregel onmiddellijke liquiditeit op voor het bedrijfsleven in brede zin. Daardoor wordt in het jaar van invoering maar over 11 maanden afgedragen in plaats van 12.
- De maatregel is eenvoudig te implementeren, maar betekent wel voor de Belastingdienst extra uitvoeringslast in termen van administratie en controle.
- De maatregel kent forse risico's. De maatregel heeft een fors kaseffect en daarmee een fors negatief effect op het EMU-saldo in het jaar waarop de maatregel wordt ingevoerd. Om een orde van grootte te schetsen: één maand uitstel van verplichtingen voor BTW, LB en premies levert een kaseffect en daarmee een negatief effect op het EMU-saldo op van 13 miljard euro (2,2% BBP) in het jaar van invoering.
- Verder geldt dat ondanks de geleidelijke afbouw er sprake is van een vergroot risico op faillissement en daarmee vergroot risico op budgettaire derving. Dat is in het bijzonder in de periode van de afbouw van de faciliteit. De ervaring van de Belastingdienst leert dat naar mate de tijd verstrijkt de inbaarheid van vorderingen sterk afneemt. Ter illustratie: de waarde van een fiscale vordering met een ouderdom van 1 jaar, kan worden gesteld op 25% van het

nominale bedrag. Omdat de geldstromen van loon- en omzetbelasting van forse omvang zijn, kan de derving potentieel grote vormen kan aannemen.

- Tot slot tast de maatregel de bestaande betalingsdiscipline bij de afdracht aan. Hierbij wordt opgemerkt dat het bedrijfsleven niet om deze maatregel lijkt te vragen. Voorts is de kans aanwezig dat de banken de gecreëerde liquiditeit bij bedrijven afroemen.

23. Tijdelijk versoepelen dubbele hypotheekrenteaftrek bij twee huizen van 2 naar 3 jaar

- De maatregel beoogt het verruimen van de dubbele hypotheekrenteaftrek met een jaar. Deze maatregel geeft enige ademruimte aan huizenbezitters die hun oude huis niet verkocht krijgen, maar heeft verder weinig andere effecten.
- De verruiming kan vergezeld gaan van de mogelijkheid om de huurinkomsten op de tweede eigen woning gedeeltelijk onbelast te laten en daarmee (tijdelijke) verhuur aantrekkelijker te maken. Het aantal huiseigenaren dat een tweede huis tijdelijk zal willen verhuren is op de toch al kleine doelgroep vermoedelijk zeer gering.
- De maatregel is eenvoudig uit te voeren en kan ook zonder moeite een tijdelijk karakter krijgen. De maatregel kan echter pas in 2010 (IB-aangifte 2009) ten uitvoer worden gebracht. Verwerking in de VA over 2009 is uitvoeringstechnisch niet mogelijk. Het effect doet zich dan ook pas in 2010 voor.
- De lastenverlichting als gevolg van de maatregel is moeilijk in te schatten, maar zal niet groot uitvallen, omdat het slechts enkele duizenden huiseigenaren betreft.
- De maatregel stimuleert verkopers van een tweede eigen huis om langer dan nu vast te houden aan een te hoge vraagprijs. Het is dan ook de vraag, of deze maatregel de juiste doelgroep stimuleert.

24. Tijdelijk verlengen vrijstellingstermijn overdrachtsbelasting van zes naar 12 mnd

- De maatregel beoogt de vrijstellingsperiode van overdrachtsbelasting vanwege doorverkoop te verlengen van 6 maanden naar 12 maanden. De maatregel kan wat lucht aan de huizenmarkt geven door renovatie en doorverkoop van woningen te stimuleren en ook tijdelijke verhuur van woningen te faciliteren.
- De maatregel is eenvoudig uitvoerbaar en net zo eenvoudig te implementeren.
- De maatregel komt vooral ten goede aan projectontwikkelaars /woningcorporaties en haalt druk van de verkrappende huurmarkt.
- De kosten van de maatregel zijn derving van OVB-inkomsten. De kosten zijn niet precies in te schatten maar tijdelijk beheersbaar.

25. Deblokkeren spaarloon en levenslooptegoed

- De maatregel levert een eenmalige impuls op doordat werknemers direct meer cash tot hun beschikking hebben.
- De maatregel is per definitie eenmalig.
- Deblokkeren kan per direct en brengt voor de overheid weinig problemen met zich mee. Wel zorgt het voor enige administratieve lasten bij banken.

26. Tijdelijke renteaftrek consumptief krediet

- Deze maatregel betreft het invoeren van een tijdelijke – begrensde – aftrek van rente op consumptief krediet in box 1.
- Met deze maatregel wordt consumptie, bijvoorbeeld de aanschaf van een auto, gestimuleerd. Dit kan de economie stimuleren. Voor zover deze maatregel gebruikt zou worden voor de aanschaf van personenauto's bestaat het reële gevaar dat een groot deel van deze stimulans wegleekt naar landen waar deze auto's worden geproduceerd, waarbij toekomstige consumptie door de extra leningen zal worden beperkt.
- De maatregel is het meest effectief wanneer deze wordt toegespitst op nieuwe leningen waarbij tevens zoveel al mogelijk voorkomen wordt dat oude leningen “vernieuwd” worden.
- Gezien het politieke klimaat rondom de hypotheekrenteaftrek lijkt het ons geen goed idee. Zoals gebleken is, kan het weer afschaffen van een dergelijke maatregel problematisch zijn. Daarnaast zijn er bezwaren i.v.m. de overkreditering en het beleid dat hieromtrent gevoerd wordt.
- De maatregel kent tal van forse nadelen. De maatregel staat haaks op kabinetsbeleid om overkreditering te voorkomen en past niet in de huidige systematiek van het belastingstelsel van IB 2001. Vanwege het progressieve tarief zullen vooral de hogere inkomens profiteren. Het is voorts de vraag of banken wel consumptief krediet zullen willen verstrekken.
- De maatregel kost, indien uitsluitend nieuwe kredieten worden gefaciliteerd en het mogelijk is te voorkomen dat oude kredieten massaal worden omgezet naar nieuwe kredieten, na circa 5 jaar 1,5 mld en in de jaren daarvoor minder (300 mln, 600 mln, 900 mln, 1.200 mln).

27. Op verzoek verlagen percentages Voorlopige Aanslag winstbelasting in combinatie met kwijtschelden heffingsrente

- De maatregel beoogt het op verzoek verlagen van de VA in combinatie met het kwijtschelden van de heffingsrente voor een redelijke termijn. Gedacht zou kunnen worden aan twee jaar. Het verlagen van de Voorlopige Aanslag kunnen bedrijven feitelijk zelf doen door verlaging van de winstprognoses en levert onmiddellijk liquiditeit op.
- De maatregel van de overheid is vervolgens de kwijtschelding van de heffingsrente mocht de winst toch hoger uitvallen.
- In principe is de maatregel budgetneutraal
- De maatregel is pas in 2010 uitvoerbaar.

28. Versneld terugbetalen vooraf trek btw

- De maatregelen beogen door het versneld terugbetalen van de vooraf trek in de btw de liquiditeit van de btw-plichtige ondernemer te verhogen.
- Er zijn twee varianten. In de eerste variant verstrekt de belastingplichtige vooraf informatie over de teruggaaf (bijvoorbeeld facturen), zodat wanneer de aangifte binnen is, de teruggaaf zonder oponthoud verleend kan worden. Voor Belastingdienstkantoren betekent deze variant extra werk. Het is een procedure die nu ook soms plaatsvindt. De tijdwinst is twee weken.
- In de tweede variant wordt de belastingplichtige tijdelijk als maandaangever opgenomen. Op deze wijze doet de belastingplichtige maandelijks aangifte, maar wordt de vooraf trek btw ook sneller geretourneerd. Dit levert een tijdwinst van twee maanden op.

- Beide maatregelen leveren geen kosten op voor de Staat en ook geen risico's op fraude o.i.d., omdat de belastingplichtige alle informatie heeft verstrekt.
- De maatregelen kunnen wel een verhoging van de administratieve lasten betekenen.

Annex 3 E: Ingediende maatregelen motie Slob

Maatregel	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Later
VROM							
Bodemsanering							
Geluidssanering	8	14	14	5	-9	-19	-12
BLS	0	230	-26	-27	-27	-93	0
Versnellen BLS	170		-26	-27	-27	-93	
EZ							
Versnelling bedrijventerreinen (wordt voorstel EZ)		160					-160
Bedrijventerreinen	23	9	-17	3	0	-11	-7
LNV							
Duurzame stallen	3	3	2	-3	-3	-3	0
Hollandse waterlinie	0	6	-4	-2	0	0	0
Greenports	12	0	-6	-6	0	0	0
Ecoducten	8	14	2	8	8	-8	-30
Defensie							
Investeringsprojecten	3	29	28	-3	-12	-29	-15
Energiebesparing	11	11	11	0	0	0	-34
Exploitatie vastgoed	20	20	20	-10	-10	-10	-30
OCW							
Competentiegerichte kwalificatiestructuur	23	7	-10	-10	-10	0	0
Lerarenbeurs	26	15	0	-14	-14	-14	0
Bouwplafonds academische ziekenhuizen	10	10	10	10	10	10	10

Annex 4: Overzicht mogelijke houdbaarheidsmaatregelen

Tabel A4: Overzicht houdbaarheidsmaatregelen

Maatregelen	Houdbaarheid (% BBP)
- Verhoging AOW leeftijd naar 67 jaar in 24 jaar (in combinatie met verhoging leeftijd waarop recht op aanvullende pensioen ingaat)*)	0,7
- Koppelen AOW aan levensverwachting (in combinatie met verhoging leeftijd waarop aanvullend pensioen ingaat)	1,0
- Bezuinigen op de zorguitgaven tot 0,5% BBP	0,7
- Verdere fiscalisering AOW	0,3
- Beperken budgettair beslag zorgtoeslag /omzetten zorgtoeslag in generieke maatregelen	0,3
- Verkorting WW duur tot 1,5 jaar	0,2
- Aftoppen fiscale begunstiging pensioensparen 1,5 maal modaal	0,2
- Vervallen hypotheekrenteaftrek > 1 mln en niet indexeren	0,5
- Grens van 1 mln voor hogere EWF (2,35% vs 0,55%) niet indexeren	0,2
- Introductie profijtbeginsel	0,1
- Direct afschaffen overdraagbaarheid algemene heffingskorting voor alle groepen	0,15
- Afbouw overdraagbaarheid algemene heffingskorting in het referentieminimumloon	0,9

* Het effect op houdbaarheid is exclusief evt. compenserende maatregelen voor zware beroepen

Verhoging AOW leeftijd naar 67 jaar in 24 jaar (in combinatie met verhoging leeftijd waarop recht op aanvullende pensioen ingaat)

Deze maatregel betreft een geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd, waarbij vanaf 2011 de AOW-leeftijd jaarlijks met een maand opschuift, totdat de AOW leeftijd in 2034 op 67 jaar ligt. In de doorgerekende variant is tevens aangenomen dat fiscale maatregelen (Witteveenkader, doorwerkbonus en houdbaarheidsbijdrage) meeschuiven en dat ook het vervallen van de ontslagbescherming meeschuift. Daarbij wordt voor de aanvullende pensioenaanspraken dezelfde geleidelijke verhoging aangenomen, zonder verruiming van de jaarlijkse pensioenuitkeringen na uittreding. Er wordt dus gekort op reeds opgebouwde rechten waarvoor instemming van sociale partners noodzakelijk is. De opbrengst is exclusief eventueel compenserende maatregelen voor zware beroepen.

Koppelen AOW aan levensverwachting (in combinatie met verhoging leeftijd waarop aanvullend pensioen ingaat)

Een (op termijn) verdergaande variant dan het verhogen van de AOW leeftijd naar 67 is het koppelen van de AOW leeftijd aan de levensverwachting. Commissie Bakker heeft hier een voorstel voor gedaan waarbij uitgegaan wordt van invoering per 1-1-2016. waarbij ook in 24 jaar de AOW leeftijd wordt opgehoogd naar 67. Vervolgens kan deze doorgroeien met de levensverwachting. Voor dit voorstel geldt ook dat fiscale maatregelen (Witteveenkader, doorwerkbonus en houdbaarheidsbijdrage) meeschuiven en dat ook het vervallen van de ontslagbescherming meeschuift. Daarbij wordt voor de aanvullende pensioenaanspraken dezelfde geleidelijke verhoging aangenomen, zonder verruiming van de jaarlijkse pensioenuitkeringen na uittreding. Er wordt dus

gekort op reeds opgebouwde rechten waarvoor instemming van sociale partners nodig is. De opbrengst is exclusief eventueel compenserende maatregelen voor zware beroepen.

Bezuinigen op de zorguitgaven met 0,5% BBP

Een permanente bezuiniging op de zorguitgaven levert op termijn een grotere besparing op dan een vergelijkbare bezuiniging op de overheidsconsumptie, omdat de vergrijzing het aandeel van de zorguitgaven in het BBP opstuwt. Een bezuiniging van 0,5% BBP kan enkel gerealiseerd worden door een combinatie van (zeer) forse maatregelen te treffen, die noodzakelijkerwijs impliceert dat de mate van solidariteit tussen zieken en ouderen enerzijds en gezonden en jongeren anderzijds (fors) afneemt. Concreet kan gedacht worden aan het verhogen van de verschillende eigen betalingen en pakketmaatregelen.

Een (bijna) verdubbeling per 2011 van het verplicht eigen risico Zvw van € 155 naar € 300, gecombineerd met het onder het eigen risico brengen van het huisartsconsult, 0,25% (??) BBP op. Andere mogelijkheden zijn het invoeren van een eigen betaling aan geneesmiddelen van € 5 per voorschrift (0,1% BBP) en het betalen van 'hotelkosten' bij ziekenhuisopname van € 10 per dag (0,05% BBP).

In de AWBZ is het heffen van hogere eigen bijdragen maar beperkt mogelijk. Een combinatie van het invoeren van een vermogensinkomensbijtelling naar bijvoorbeeld 20%, het verhogen van de marginale tarieven én het afschaffen van de kortingen in het kader van de Wtcg zou opgeteld ca. 0,1% BBP opleveren. Het verkleinen van het pakket door het beperken van de functie Tijdelijk Verblijf, het beperken van de Persoonlijke Verzorging tot mensen met matige of ernstige beperkingen en het afschaffen van de mogelijkheid om voor met PGB's zorg in te kopen bij niet-professionals zou tezamen ca. 0,15% BBP op kunnen leveren.

Verdere fiscalisering AOW

Aanvullend op eerder aangekondigde maatregelen kan de AOW verder en sneller gefiscaliseerd worden. Dit levert aanvullend ca. 0,3% op.

Beperken budgettair beslag zorgtoeslag/omzetten zorgtoeslag in generieke maatregelen

- Het budgettair beslag van de zorgtoeslag zal naar verwachting de komende jaren flink stijgen door de toename van de zorguitgaven en daarmee van de premies. Hiermee neemt het aantal mensen dat recht heeft op de zorgtoeslag toe: van 70% nu naar 85% van de volwassene populatie in 2015. De zorgtoeslag heeft hierdoor niet meer het karakter van een specifieke regeling ter compensatie van hoge zorgkosten waarvoor het oorspronkelijk bedoeld was.
- Het voorkomen van de automatische omlaag van de zorgtoeslag levert een houdbaarheidswinst op van 0,3% BBP.
- Deze winst kan op twee manieren worden bereikt.
  1. De zorgtoeslag zelf wordt zo aangepast dat het budgettaire beslag over tijd gelijk blijft (bv het maximumpercentage van het inkomen wat een burger mag uitgeven aan zorgpremies stijgt mee met de stijging van de zorgkosten)
  2. De huidige zorgtoeslag wordt budgettair neutraal omgezet in generieke maatregelen. Uiteraard zal het niet mogelijk zijn voor iedereen de operatie geheel inkomensneutraal

te maken. Gezien de inzet van generieke maatregelen is het wel redelijk mogelijk de inkomenseffecten te sturen naar de vanuit inkomenspolitiek gewenste richting.

- Beide varianten hebben zelfde houdbaarheidswinst. Voordeel van de tweede variant is dat de uitvoering door de belastingdienst sterk wordt vereenvoudigd. Een nadeel is dat de zichtbaarheid van de zorgtoeslag als instrument voor lage inkomens vervalft.

Verkorting WW duur tot 1,5 jaar

In deze variant wordt de maximale duur waarop men recht heeft op een werkloosheidsuitkering beperkt tot 1,5 jaar vanaf 2010.

Aftoppen fiscale begunstiging pensioensparen 1,5 maal modaal

Deze maatregel betreft het aftoppen van de mogelijkheid om fiscaal voordelig via pensioenfondsen te sparen tot een niveau dat overeenkomt met de pensioenbesparingen van een persoon met een inkomen van 1,5 keer modaal vanaf 2010. Personen met een inkomen hoger dan 1,5 keer modaal kunnen het surplus aan gewenste besparingen zelf opbouwen, zonder fiscaal voordeel. Over deze 'vrije' besparingen wordt vermogensrendementsheffing geheven.

Vervallen hypotheekrenteaftrek > 1 mln en niet indexeren

De mogelijkheid voor hypotheekrenteaftrek vervalft voor het deel van de schuld dat boven de € 1 miljoen ligt. Dit bedrag wordt niet geïndexeerd.

Grens van 1 mln voor hogere EWF (2,35% vs 0,55%) niet indexeren

Vanaf 2010 wordt het EWF stapsgewijs verhoogd voor woningen met een waarde boven € 1 miljoen. De verhoging van het EWF voor woningen boven de € 1 miljoen zal in de periode van 2010 tot en met 2016 plaatsvinden in zeven gelijke stappen. Het EWF voor woning boven de € 1 miljoen zal worden verhoogd van 0,55% naar 2,35%. De grens van € 1 miljoen wordt niet geïndexeerd.

Structurele koppeling van uitkeringen aan prijzen ipv lonen (m.u.v. AOW)

In deze variant wordt vanaf 2011 de koppelingssystematiek gewijzigd voor alle uitkeringen met uitzondering van de AOW. Dit levert 0,2% BBP houdbaarheidswinst op. In de ombuigingslijst zit een volledige ontkoppelingsvariant voor 1,5 jaar.

Introductie profijtbeginsel

Het is mogelijk om de eigen bijdrage in de masterfase van het hoger onderwijs te verhogen (staat beter bekend als het "profijtbeginsel") bijvoorbeeld per 1-1-2011. Legitimatie is gelegen in feit dat het privaat rendement van een masteropleiding groot is. Studenten met een bachelordiploma hebben zodanig zicht op hun arbeidsmarktpositie dat ze in staat zijn een afweging te maken tussen de kosten en baten van een (private) investering in een masteropleiding. Door de ophoging van de eigen bijdrage kan de reguliere bekostiging evenredig (neerwaarts) worden bijgesteld.

Afschaffen overdraagbaarheid algemene heffingskorting

In het coalitie akkoord is afgesproken om de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting geleidelijk af te schaffen waarbij een infasering is afgesproken en bepaalde groepen zijn

uitgezonderd. Het is een optie om de algemene heffingskorting volledig uit te faseren voor alle groepen en het versneld uit te voeren. Direct invoeren en alle uitzonderingen opheffen levert 0,15% op.

Afbouw overdraagbaarheid algemene heffingskorting in het referentieminimumloon

In het coalitieakkoord is afgesproken de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting geleidelijk af te schaffen. De maatregel uit het coalitieakkoord is hierdoor niet van toepassing op bijstandgerechtigden en AOW'ers. In het netto referentieminimumloon (waarop de hoogte van de bijstand en de AOW wordt gebaseerd) houdt men rekening met een dubbele/overdraagbare algemene heffingskorting, omdat er bij de definitie van het referentie minimumloon is uitgegaan van een alleenverdiener met een partner die de AHK overdraagt. Door ook in het referentieminimumloon geleidelijk (15 tot 30 jaar) rekening te houden met één algemene heffingskorting wordt voorkomen dat de werkloosheidsval de komende jaren verslechtert. Hierdoor worden de uitkeringen relatief verlaagd. De maatregel levert een houdbaarheidswinst van 1,0% BBP op. Op termijn heeft deze maatregel behoorlijk negatieve inkomenseffecten voor bijstandgerechtigden en AOW'ers. Voor AOW'ers kunnen de inkomenseffecten worden beperkt middels de AOW-tegemoetkoming en de ouderenkortingen. De houdbaarheidswinst daalt hierdoor echter fors (naar 0,1% BBP).

- o -